SFP:S SAMEPOLITISKA ÅTGÄRDSPROGRAM

RÁB SÁMEPOLITIHKALAŠ DOAIBMABIDJOPROGRÁMMA
RKP SÄMIPOOLITLÂŠ TOIMÂOHJELM
RKP SÄÄ'MPOLIITTLAŽ TÅIMMPROGRAMM
RKP:N SAAMELAISPOLIITTINEN TOIMENPIDEOHJELMA

SFP RKP

4 ... SFP:s samepolitiska åtgärdsprogram
12 ... RÁB sámepolitihkalaš doaibmabidjoprográmma
20 ... RKP sämipoolitlâš toimâohjelm
28 ... RKP sää'mpoliittlaž tåimmprogramm
36 ... RKP:n saamelaispoliittinen toimenpideohjelma





SFP:S SAMEPOLITISKA ÅTGÄRDSPROGRAM

SAMERNA ÄR DET ENDA ERKÄNDA URFOLKET INOM EUROPEISKA UNIONEN.

Samerna är ett urfolk vars rätt att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur tryggas i Finlands grundlag. Finland har ett särskilt ansvar för att trygga samernas rätt att bevara och utveckla sina språk, sin kultur och sina traditionella näringar. SFP vill stärka förverkligandet av samernas grundläggande rättigheter i praktiken och trygga en levande samisk kulturs framtid.

Samepolitiken ska bygga på mänskliga rättigheter, rättsstatsprincipen, respekt för urfolkens rättigheter och en genuin dialog med samerna. Samtidigt måste vi se till att samernas hembygdsområde och hela norra Finland förblir en livskraftig plats där människor kan bo, arbeta och utöva traditionella näringar.

1. Stärk samernas rättigheter och självstyre

Samernas rättigheter ska tryggas både i lagstiftningen och i det praktiska beslutsfattandet. SFP vill stärka förverkligandet av samernas grundläggande rättigheter och fullt ut respektera urfolkens rättigheter.

Finland ska främja ett fullständigt genomförande av FN:s deklaration om urfolkens rättigheter i den nationella lagstiftningen och i beslutsfattandet. Särskild uppmärksamhet ska fästas vid förverkligandet av samernas självbestämmanderätt som urfolk. Finland ska utarbeta ett nationellt plan för genomförandet av deklarationen. Finland ska ratificera ILO:s konvention nr 169 i samarbete med samerna. Finland ska också aktivt främja beredningen av den nordiska samekonventionen tillsammans med samerna så att konventionen kan godkännas, undertecknas och ratificeras. Samtidigt ska samernas möjligheter att delta i och påverka beslut som berör dem stärkas.

2. Genomför rekommendationerna från samernas sannings- och försoningskommission

Arbetet i samernas sannings- och försoningskommission får inte stanna vid en rapport. Det behövs en tydlig plan, tidtabell, ansvarsfördelning och uppföljning för att genomföra rekommendationerna.

Staten ska tillsammans med samerna bedöma hur de åtgärder som kommissionen föreslår ska genomföras och hur framstegen ska rapporteras.

SFP anser att det är viktigt att gottgöra de historiska orättvisorna som samerna har utsatts för. Därför ska sannings- och försoningskommissionens åtgärdsförslag genomföras.

3. Fortsätt det långsiktiga arbetet med att utreda samernas mark- och vattenrättigheter

Frågorna om samernas mark- och vattenrättigheter är en väsentlig del av förverkligandet av urfolkens rättigheter. Utredningsarbetet ska fortsätta på ett rättsligt hållbart sätt och i nära samarbete med samerna.

SFP vill ta del av erfarenheterna från Finnmarkskommissionen i Norge och andra nordiska modeller. Tillsammans med samerna vill SFP bedöma vilken oberoende utredningsmekanism som skulle lämpa sig för att utreda samernas markrättigheter inom det finländska rättssystemet och med hänsyn till de lokala förhållandena.

4. Gör det möjligt att använda de samiska språken i praktiken inom olika tjänster

Rätten till det egna språket förverkligas först när det faktiskt går att få service på samiska. Samiska språklagen ska förnyas så att de språkliga rättigheterna förverkligas bättre i praktiken. Målet ska vara att få service direkt på de samiska språken, inte enbart genom tolkning.

Särskild uppmärksamhet behövs inom social- och hälsovården, småbarnspedagogiken, utbildningen och övriga myndighetstjänster. Det behövs permanenta resurser för att utveckla de samiska språken, terminologin och de digitala tjänsterna.

5. Trygga social- och hälsovårdstjänster på samiska som beaktar den samiska kulturen

Långa avstånd och ett litet befolkningsunderlag får inte hindra tillgången till högklassiga tjänster. Tillgången till social- och hälsovårdstjänster på samiska

ska förbättras och samernas kulturella särdrag ska beaktas i servicen.
Den permanenta verksamheten för psykosocialt stöd till samer ska tryggas. Även verksamhetsförutsättningarna för aktörer som SámiSoster, som har en central betydelse för samernas välbefinnande, ska tryggas långsiktigt.

6. Trygga de samiska språkens ställning också i det digitala samhället

De samiska språken ska beaktas redan från början när ny teknik och digitala tjänster utvecklas. SFP vill trygga tillräckliga resurser för att utveckla digitala material, språkteknologi och tillämpningar av artificiell intelligens på samiska. Vid insamling, behandling och användning av uppgifter om samer ska samernas självbestämmanderätt och rätt att påverka hur uppgifter om dem används respekteras. Ny teknik ska utvecklas tillsammans med personer som talar samiska och samernas egna aktörer. Målet är att de samiska språken i framtiden ska kunna användas på jämlika villkor också i digitala tjänster, kommunikation och ny teknik.

7. Trygga undervisningen på samiska för alla samiska barn oberoende av bostadsort

Majoriteten av de samiska barnen bor utanför samernas hembygdsområde, men rätten till undervisning på samiska förverkligas i dag inte på jämlika villkor. Möjligheten att lära sig och använda samiska från barndomen är avgörande för de samiska språkens framtid.
Finansieringen av distansundervisningen ska göras bestående och möjligheterna till närundervisning ska stärkas på orter med samisk befolkning, till exempel i Rovaniemi, Uleåborg och Helsingfors. Finansieringssystemet för undervisning på samiska ska utvecklas så att barnets rätt till sitt eget språk inte är beroende av bostadsorten.



8. Trygga tillgången till undervisning i de samiska språken

Möjligheterna att lära sig de samiska språken får inte vara beroende av bostadsorten. Varje samiskt barn och varje samisk ung person ska ha möjlighet att lära sig sitt eget samiska språk även om undervisning på samiska inte erbjuds på hemorten.

Utbudet av och tillgången till undervisning i de samiska språken ska stärkas på alla utbildningsnivåer och i hela landet. Undervisningen ska kunna ordnas både som närundervisning och distansundervisning, och den behöver långsiktig finansiering samt tillräckligt med lärare och läromedel. Också vuxnas möjligheter att studera samiska ska förbättras.

9. Trygga samisk utbildning på alla utbildningsnivåer

Finansieringen av småbarnspedagogik på samiska, språkbon, språkbad, grundläggande utbildning och yrkesutbildning ska vara långsiktig och förutsägbar. Utbildningen av samiskspråkiga lärare och yrkespersoner inom småbarnspedagogiken ska utökas och utbildningsvägarna utvecklas långsiktigt.

Verksamhetsförutsättningarna för Sameområdets utbildningscentral ska stärkas. Samtidigt ska det nordiska samarbetet inom yrkesutbildning, högskoleutbildning och undervisning i samiska utökas. Utbildningen ska också stödja samernas traditionella näringar och utvecklingen av dem. Tillräckliga resurser för läromedel på samiska ska tryggas.

10. Stärk samiska barns rätt till sitt ege t språk och sin kultur i alla tjänster

Samiska barns språkliga och kulturella bakgrund ska beaktas inom social- och hälsovården och barnskyddet. Barnets kontakt med sitt eget språk, sin kultur och sin gemenskap ska bevaras också när barnet behöver tjänster utanför hemmet. Personalens kunskap om samiska förhållanden ska stärkas inom servicesystemet och tjänster på samiska ska finnas tillgängliga i praktiken.

11. Öka den permanenta finansieringen av samisk kultur

Samerna har en grundlagsenlig rätt att bevara och utveckla sitt eget språk och sin kultur. Denna rätt förutsätter tillräckliga resurser.

Kulturanslaget som fördelas genom Sametinget ska höjas och verksamhetsförutsättningarna för samisk konst, kultur, medier och ungas kulturverksamhet ska stärkas.

Det är viktigt att trygga att den traditionella samiska kulturen förs vidare till kommande generationer och samtidigt skapa förutsättningar för en modern samisk kultur att utvecklas. Arbetet med att öka kunskapen om och synligheten för samefrågor genom samiskspråkiga producenter, regissörer och andra kulturaktörer ska stödjas med tillräckliga resurser.

12. Stärk journalistiken och medieinnehållet på samiska

Medier på det egna språket är centrala för de samiska språkens livskraft och samernas tillgång till information. Kontinuiteten i journalistiken och nyhetsutbudet på samiska ska tryggas.

Yle Sápmis verksamhetsförutsättningar att erbjuda nyheter, barnprogram och annat åldersanpassat innehåll på samiska

ska tryggas.
Det behövs tillräckliga och långsiktiga resurser för journalistik och medieproduktion på samiska så att de samiska språken också kan användas och utvecklas i medierna.



13. Stärk framtiden för samisk renskötsel

Renskötseln är en central del av samisk kultur, identitet och näringsverksamhet. Lagstiftningen och förvaltningen ska bättre än i dag erkänna den samiska renskötselns särdrag. SFP stöder inrättandet av ett särskilt förvaltningsorgan för samisk renskötsel genom lagstiftning.
Investerings- och stödsystemen ska utvecklas så att de stöder aktiv renskötsel, näringens lönsamhet, generationsväxlingar och kontinuiteten i den samiska renskötselkulturen.
Renskötselns verksamhetsförutsättningar ska också stärkas genom samordning av markanvändningen, tryggande av den biologiska mångfalden och utveckling av lagstiftningen om ersättning för skador. Stödsystemet ska vara mer förebyggande än i dag. Målet ska vara att förebygga skador och förluster av renar, inte enbart betala ersättning när renar redan har dött.

14. Trygga samernas fiskerättigheter

Fisket är en väsentlig del av samisk kultur, identitet och traditionell näringsverksamhet. Samernas fiskerättigheter ska förtydligas och stärkas särskilt i Tana älv, Neidenälven, Enare träsk och andra vatten inom samernas hembygdsområde.
Lagstiftningen och tillståndssystemen ska utvecklas så att samernas traditionella fiskeformer kan tryggas, erkännas och prioriteras på ett hållbart sätt. Vid beslutsfattandet ska lokal och traditionell kunskap beaktas vid sidan av forskningsrön, och försiktighetsprincipen ska tillämpas.
Sametingets och skolternas byastämmas möjligheter att påverka beslut om fiske ska stärkas.

15. Trygga den samiska fiskekulturen i Tana älv och möjliggör hållbar bekämpning av puckellax

Bekämpningen av puckellax ska genomföras på ett sätt som inte äventyrar älvens naturliga tillstånd, atlantlaxens vandring eller samernas rättigheter.
SFP vill att Finland i förhandlingarna med Norge främjar metoder för att bekämpa puckellax som inte bygger på dam-

mar som anläggs tvärs över älvarna.
Vid beredningen och genomförandet av avtalen mellan Finland och Norge om fisket i Tana älv ska skyldigheten till samarbete och förhandling enligt sametingslagen följas fullt ut, och samernas grundläggande rättigheter som urfolk ska tryggas.
Samtidigt ska tillståndsprocessen för fiske av puckellax förtydligas så att fiske av puckellax och tillhörande fisketurism kan möjliggöras i Tana älv. Bekämpningsmetoderna ska på ett hållbart sätt trygga atlantlaxens fria vandring, älvens naturliga tillstånd, samernas kultur, fångstmetoder och traditioner samt det lokala näringslivet.

16. Trygga ett jämlikt förverkligande av samernas jakträttigheter

För många samer är jakt en del av den traditionella livsstilen, försörjningen och kulturen. Jakträttigheterna ska förverkligas på jämlika villkor i hela samernas hembygdsområde.
De nuvarande regionala missförhållandena ska rättas till och samernas möjligheter att utöva traditionell jakt ska tryggas på ett hållbart sätt. Tillståndssystemen och jaktturismen bör i första hand utgå från guidade turisttjänster och får inte tränga undan lokala och traditionella rättigheter.
Samernas möjligheter att röra sig i nationalparker och andra skyddsområden inom hembygdsområdet för att utöva traditionella näringar ska också tryggas med beaktande av naturskyddets mål.

17. Stärk samiskt hantverk som näring

Traditionellt samiskt hantverk är en viktig del av det samiska kulturarvet men också en näring och en form av företagsverksamhet. Vi vill att samiskt hantverk också ska kunna ligga till grund för lönsam företagsverksamhet och försörjning. Samiska hantverksföretagare ska ges bättre möjligheter att investera, starta och utveckla företag. Det samiska kulturarvet och det traditionella kunnandet ska skyddas så att genuint samiskt hantverk inte förväxlas med produkter som använder samisk kultur kommersiellt utan någon koppling till det samiska samfundet.

18. Utveckla turismen på samernas villkor och med respekt för områdets bärkraft

Turismen är en av de viktigaste näringarna i norr, men tillväxten ska vara hållbar med tanke på naturen, lokalsamhällena och den samiska kulturen.
Samerna ska själva kunna delta i utvecklingen av turismen inom sitt hembygdsområde. SFP vill stödja utvecklingen av certifiering för ansvarsfull samisk turism och förebygga de negativa följderna av okontrollerad massturism. Samernas egna turistföretag och ansvarsfull samisk turism ska stödjas.

19. Inrätta en näringsfond för samerna

SFP vill också säkerställa utvecklingen av samiska näringar med utgångspunkt i samernas grundlagsenliga rättigheter. Med hjälp av fonden kan utvecklingen och kontinuiteten i samernas traditionella näringar stödjas. SFP stöder inrättandet av en samisk näringsfond i anslutning till Sametinget, om Sametinget så önskar.

20. Beakta samernas rättigheter vid all markanvändning

Vid planläggning, användning av natur-

resurser och stora projekt ska konsekvenserna för samernas rättigheter, kultur och traditionella näringar bedömas. Lagstiftningen om markanvändning och planläggning ska utvecklas så att den tryggar den samiska kulturens fortlevnad och förebygger att förutsättningarna för kulturen och de traditionella näringarna försämras.
Vid beslut om markanvändning och planläggning ska skyldigheten till samarbete och förhandling enligt sametingslagen följas, och projektens samlade konsekvenser för den samiska kulturen och de traditionella näringarna ska bedömas.
Inom samernas hembygdsområde ska särskild försiktighet iakttas när det gäller gruvdrift och annan verksamhet som kraftigt förändrar miljön. Gruvdrift får inte äventyra förutsättningarna för den samiska kulturen och de traditionella näringarna.
Även maskinell guldgrävning ska förbjudas inom samernas hembygdsområde. Traditionell småskalig guldvaskning kan särskiljas från verksamhet som förändrar miljön i betydande utsträckning.

21. Lös bostadsbristen i norr

Livskraften i samernas hembygdsområde förutsätter att människor kan bo, arbeta och bilda familj där. De samiska samfundens framtid förutsätter att unga och familjer har möjlighet att stanna kvar på sin hemort. Exempelvis i Enare och Kilpisjärvi gör bostadsbristen det redan svårt för arbetstagare, unga och lokalbefolkningen att stanna kvar i området.
Vid planläggningen ska tillräckligt med utrymme för permanent boende tryggas. Samtidigt ska konsekvenserna av korttidsuthyrning för det lokala bostadsutbudet bedömas.

22. Håll infrastrukturen i norr i skick

De långa avstånden gör fungerande trafikförbindelser särskilt viktiga inom samernas hembygdsområde. Underhåll och grundförbättringar av vägar är centrala, eftersom fungerande väg- och telekommunikationsförbindelser också är viktiga för samiskt samarbete över gränserna, kulturen och de traditionella näringarna.
De digitala förbindelserna ska också fungera i hela området. Goda förbindelser är nödvändiga för service, näringsverksamhet, utbildning och säkerhet.

23. Utarbeta ett program för samernas anpassning till klimatförändringen

Klimatförändringen sker snabbt i det arktiska området och påverkar direkt renskötseln, fisket, naturen och den samiska kulturen.
Finland behöver tillsammans med samerna utarbeta ett program för anpassning till klimatförändringen och tillräckligt finansierat för det. Programmet ska också ta till vara samisk traditionell kunskap och särskilt stödja de traditionella näringarnas anpassning till förändrade förhållanden.
Som en brådskande åtgärd ska en krisfond för renskötseln inrättas för att hantera exceptionella förhållanden och stödja renskötselns kontinuitet.

24. Inrätta en enhet för samefrågor vid statsrådet

Samefrågorna berör flera ministeriers ansvarsområden. Den nuvarande splittrade samordningen behöver förbättras.
SFP vill inrätta en permanent enhet för samefrågor vid statsrådet som samordnar samepolitiken över ministeriernas



gränser och följer upp genomförandet av de överenskomna åtgärderna.

25. Öka kännedomen om samerna och den samiska kulturen

Kunskapen om samerna, de samiska språken, historien, kulturen och urfolkens rättigheter ska ökas i hela samhället. Bättre kunskap bidrar till att förebygga fördomar, diskriminering och rasism och stärker samernas jämlika ställning i Finland.

Undervisningen om samer ska stärkas i skolor och läroanstalter, och kunskapen om samer ska särskilt ökas inom utbildningen av yrkespersoner i den offentliga sektorn. Arbetet ska göras i nära samarbete med samerna.

26. Samernas rättigheter som urfolk inom den internationella politiken

Samernas rättigheter som urfolk är viktiga också internationellt. SFP vill att Finland aktivt främjar samernas och andra urfolks rättigheter inom EU, FN och det nordiska samarbetet.

Finland ska inom EU-politiken främja stärkandet av urfolkens rättigheter och stödja inrättandet av en representation för Sametinget i Bryssel.

Finland ska se till att de rättigheter för urfolk som redan uppnåtts inom FN inte försvagas. Samtidigt ska Finland tillsammans med andra medlemsländer bygga upp ett bredare stöd för att vidareutveckla rättigheterna. Urfolkens möjligheter att delta i FN:s beslutsfattande ska tryggas.

Samefrågorna ska främjas genom samarbete över statsgränserna. SFP vill stärka resurserna för samernas gränsöverskridande samarbete och undanröja praktiska hinder som försvårar samernas liv och samarbete mellan olika länder.

RÁB SÁMEPOLITIHKALAŠ DOAIBMABIDJOPROGRÁMMA

SÁMIT LEAT EUROHPA UNIOVNNA GUOVLLU ÁIDNA DOVDDASTUVVON EAMIÁLBMOT.

Sámit leat eamiálbmot, man vuoigatvuohta bajásdoallat ja ovddidit iežaset giela ja kultuvrra lea Suoma vuođđolága bokte dorvvastuvvon. Suomas lea erenoamáš ovddasvástádus dorvvastit sámiid vuoigatvuođa bajásdoallat ja ovddidit iežaset giela, kultuvrra ja árbevirolaš ealáhusaid. RÁB háliida nannet sámiid vuođđovuoigatvuođaid ollašuvvama geavatlaččat ja dorvvastit ealli sámekultuvrra boahtteáiggi.

Sámepolitihka galgá vuođđuduvvat olmmošvuoigatvuođaide, riektestáhtii, eamiálbmogiid vuoigatvuođaid gudnejahttimii ja albma ságastallamii sámiiguin. Seammás galgá atnit fuola das, ahte sámiid ruovttuguovlu ja olles Davvi-Suopma seilot eallinfámolaš báikin, gos sáhttá ássat, bargat ja eallit árbevirolaš ealáhusain.

1. Nannet sámiid vuoigatvuođaid ja iešmearrideapmi

Sámiid vuoigatvuođaid galgá dorvvastit sihke láhkaásaheamis ja geavatlaš mearrádusdahkamis. RÁB háliida nannet sámiid vuođđovuoigatvuođaid ollašuvvama ja gudnejahttit dievaslaččat vuoigatvuođaid, mat eamiálbmogiidda gullet.

Suopma galgá ovddidit ON:id eamiálbmogiid julggaštusa dievaslaš ollašuhttima našuvnnalaš láhkaásaheamis ja mearrádusdahkamis. Erenoamážit fuomášumi galgá giddet sámiid iešmearridanvuoigatvuođa ollašuvvamii eamiálbmogin. Suopma galgá gárvvistit našuvnnalaš doaibmabidjoprográmma, mii lea geaidnokárta julggaštusa mihttomeriid ollašuhttimii.

Suopma galgá ratifiseret ILO oppalašsoahpamuša nr 169 ovttasbarggus sámiiguin. Suopma galgá maiddái aktiivvalaččat ovddidit davviriikkaid sámesoahpamuša válmmaštallama ovttas sámiiguin nu, ahte soahpamuša sáhttá dohkkehit, vuolláičállit ja ratifiseret. Seammás galgá nannet sámiid vejolašvuođaid oassálastit ja váikkuhit mearrádusdahkamii, mii guoská sin.

2. Sámiid duohtavuođa- ja soabadankommišuvnna ávžžuhusaid dahkan duohtan

Sámiid duohtavuođa- ja soabadankommišuvnna bargu ii oaččo báhcit raportan. Dan ávžžuhusaid čađaheapmái dárbbašuvvo čielga plána, áigetávval, ovddasvástádusat ja čuovvun.

Stáhta galgá ovttas sámiiguin árvvoštallat, mo kommišuvnna ávžžuhan doaibmabijut ollašuhttojit ja mo daid ovdáneamis raporterejuvvo.

RÁB oaivvilda, ahte lea dehálaš divvut sámiid vásihan historjjálaš boasttuvuođaid ja danin duohtavuođa- ja soabadankommišuvnna doaibmabidjoevttohusaid galgá ollašuhttit.

3. Čielggadit mearrediđolaččat sámiid eana- ja čáhcerivttiid

Sámiid eana- ja čáhcerivttiide guoskevaš gažaldagat leat mihtilmas oassi eamiálbmotvuoigatvuođaid ollašuvvamis. Daid čielggadeami galgá joatkit vuoigatvuođalaččat suvdilit ja čavga ovttasbarggus sámiiguin.

RÁB háliida čielggadit Norgga Finnmárkku kommišuvnna ja eará davviriikalaš málliid vásáhusaid ja árvvoštallat ovttasbarggus sámiiguin, makkár sorjjasmeahttun čielggadanvuohki heivešii Suoma riektevuogádahkii ja báikkálaš diliide čielggadit sámiid eanarivttiid.

4. Dahkat sámegielaid albma láhkai ávkkálažžan bálvalusain

Vuoigatvuohta iežas gillii ollašuvvá easka go bálvalusa oažžu albma láhkai sámegillii. Sámi giellalága galgá ođasmahttit nu, ahte gielalaš vuoigatvuođat ollašuvvet geavatlaččat buorebut. Mihttomearrin galgá leat, ahte bálvalusa oažžu njuolga golmma sámegillii, iige dušše dulkoma bokte.

Erenoamáš fuomášumi lea dárbu giddet sosiála- ja dearvvasvuođabálvalusaide, árabajásgeassin- ja skuvlenbálvalusaide ja eará eiseváldebálvalusaide. Sámegielaid ovddideapmái, terminologiijai ja digitála bálvalusaide dárbbašit bissovaš resurssaid.

5. Dorvvastit sámegielat ja kultuvrralaččat dorvvolaš sosiála- ja dearvvasvuođabálvalusaid

Guhkes mátkkit ja dat, go olbmot leat nu

unnán, eai oaččo eastit buori bálvalusaid oažžuma. Sámegielat sosiála- ja dearvvasvuođabálvalusaid oažžuma galgá buoridit ja bálvalusain galgá váldit vuhtii sámiid kultuvrralaš erenoamášievttuođaid.
Sámiid psykososiála doarjaga bissovaš doaimma galgá dorvvastit. Maiddái SámiSostera sullasaš, sámiid buresveadjima dáfus dehálaš doaibmiid, doaibmaeavttuin galgá atnit fuola mearrediđolaččat.

6. Sihkkarastit sámegielaid sajádaga maiddái digitála servodagas

Sámegielaid galgá álggu rájes váldit mielde ođđa teknologiija ja digitála bálvalusaid ovddideapmái. RÁB háliida dorvvastit doarvái buorre resurssaid sámegielat digitála materiálaid, giellateknologiija ja goanstajierbmeáppaid ovddideapmái. Sámiide guoski dieđu čoaggimis, hálddašeamis ja ávkkástallamis galgá gudnejahttit sámiid iešmearridanvuoigatvuođa ja vuoigatvuođa váikkuhit sidjiide guoskevaš dieđu geavaheapmái. Ođđa teknologiija galgá ovddidit ovttas sámegiela hálliiguin ja sámiid iežas doaibmiiguin.
Mihttomearrin leat dat, ahte sámegielaid sáhttá boahtteáiggis geavahit ovttaveardásaččat maiddái digitála bálvalusain, gulahallamis ja ođđa teknologiijas.

7. Sihkkarastit sámegielat oahpahusa juohke sámemánnái ássanbáikkis fuolatkeahttá

Stuorimus oassi sámemáinain ásset sámiid ruovttuguovllu olggobealde, muhto vuoigatvuohta sámegielat oahpahussii ii dán muttus ollašuva ovttaveardásaččat. Vejolašvuohta oahppat ja geavahit sámegiela mánnávuođa rájes lea mearkkašahtti sámegielaid boahttevuhtii.
Gáiddusoahpahusa ruhtadeami galgá dahkat bissovažžan ja lagašoahpahusa vejolašvuođaid galgá nannet doppe gos sámit leat olu, ovdamearkka dihte Roavvenjárggas, Oulus ja Helssegis. Sámegielat oahpahusa ruhtadanvuogádaga galgá ovddidit nu, ahte máná vuoigatvuohta iežas gillii ii leat sorjavaš ássanbáikkis.

8. Dorvvastit sámegielaid oahpahusa oažžuma

Sámegielaid oahppama vejolašvuođat eai oaččo leat sorjavaččat ássanbáikkis. Juohke sámemánás ja -nuoras galgá leat vejolašvuohta oahppat iežas sámegiela, vaikke sámegielat oahpahus ii livčči oažžumis su ássanbáikegottis.
Sámegielat oahpahusa fálaldaga ja olahahttivuođa galgá nannet buot skuvlendásiin ja miehtá riikka. Oahpahusa galgá sáhttit lágidit lagaš- ja gáiddusoahpahussan, ja dasa dárbbašuvvo mearrediđolaš ruhtadeapmi ja doarvái oahpaheaddjit ja oahppomateriálat. Maiddái rávesolbmuid vejolašvuođa gazzat sámegiela oahpuid galgá buoridit.

9. Dorvvastit sápmelaš skuvlejumi buot skuvlendásiin

Sámegielat árabajásgeassima, giellabesiid, giellalávgumiid, vuođđooahpahusa ja ámmátlaš oahpahusa ruhtadeapmi galgá leat mearrediđolaš ja dan galgá sáhttit einnostit ovddalgihtii. Sámegielat oahpaheaddjiid ja árabajásgeassima ámmátolbmuid skuvlejumi galgá lasihit ja ovddidit skuvlenbálgáid mearrediđolaččat.
Sámi oahpahusguovddáža doaibmaeavttuid galgá nannet. Seammás galgá lasihit davviriikalaš ovttasbarggu ámmátlaš skuvlejumis, allaskuvlejumis ja sámegielaid oahpahusas. Skuvlejupmi galgá doarjut maiddái sámiid árbevirolaš ealá-

husaid ja daid oðasmuvvama. Dorvvastit doarvái buorre resurssaid sámegielat oahppomateriálaide.

10. Nannet sámemánáid vuoigatvuođa iežas gillii ja kultuvrii buot bálvalusain

Sámemánáid gielalaš ja kultuvrralaš duogáža galgá váldit vuhtii sosiála-, dearvvasvuođa- ja mánáidsuodjalusbálvalusain. Máná oktavuohta iežas gillii, kultuvrii ja servodahkii galgá seailut maiddái dalle, go mánná dárbbaša bálvalusaid ruovttu olggobealde.

Bálvalanvuogádaga bargiid sámemáhtu galgá nannet ja sámegielat bálvalusat galget leat albma láhkai oažžumis.

turdoaimma doaibmaeavttuid galgá nannet.

Lea dehálaš dorvvastit árbevirolaš sámekultuvrra sirdašuvvama boahttevaš buolvvaide ja seammás ráhkadit vejolašvuođaid dálá áiggi sámekultuvrra ovdáneapmái. Sámeáššiide guoski dieđu ja oidnoma lasiheami galgá doarjut doarvái buorre resurssain sámegielat buvttadeaddjiid, bagadalliid ja eará kulturdoaibmiid bokte.

12. Nannet sámegielat journalismma ja mediasisdoaluid

Iežasgielat media lea sámegielaid eallinfámu ja sámiid dieđu oažžuma dáfus



11. Lasihit sámekultuvrra bissovaš ruhtadeami

Sámiin lea vuođđolágalaš vuoigatvuohta bajásdoallat ja ovddidit iežaset giela ja kultuvrra. Dát vuoigatvuohta gáibida doarvái buriid resurssaid.

Kulturmearreruhta, mii juhkkojuvvo Sámedikki bokte, galgá lasihuvvot ja sámi dáidaga, kultuvrra, media ja nuoraid kul-

dehálaš. Sámegielat journalisttalaš sisdoalu ja oðasfálaldaga bistevašvuođa galgá dorvvastit.

Yle Sámi doaibmaeavttuid galgá dorvvastit sámegielat oðdasiid, mánáidprográmmaid ja eará ahkedássái heivvolaš sisdoalu fállamis.

Sámegielat journalismii ja mediasisdoaluid buvttadeapmái dárbbašuvvojit doarvái buorit ja mearrediđolaš resurssat, vai sámegielaid sáhttá geavahit ja ovddidit maiddái medias.

13. Nannet sámi boazodoalu boahttevuođa

Boazodoallu lea guovddáš oassi sámi kultuvrras, identitehtas ja ealáhusain. Láhkaásaheapmi ja hálddahus galget dovddastit sámi boazodoalu erenoamášievuođaid buorebut go otná beaivve. RÁB doarju sámi boazodoalu iežas hálddašanorgána, mii vuođđuduvvo láhkaásaheami bokte.

Investeren- ja doarjjavuogádagaid galgá ovddidit nu, ahte dat dorjot aktiivvalaš boazodoalu, ealáhusa gánnáhanmuttu, buolvadatmolsumiid ja sámi boazodoallokultuvrra bistevašvuođa.

Boazodoalu doaibmaeavttuid galgá nannet maiddái oktiiheivehemiin eanageavaheami, dorvvastemiin luonddu máŋggahámatvuođa ja ovddidemiin vahágiid buhtadeami guoskevaš láhkaásaheami.

Doarjjavuogádat galgá einnostit ovddalgihtii buorebut go otná beaivve. Mihttomearrin galgá leat vahágiid ja ealliid manaheami eastadeapmi ovddalgihtii, ii dušše buhtadusaid máksin dan maŋŋá, go bohccot leat jo jápmán.

14. Dorvvastit sámiid guolástanvuoigatvuođaid

Guolástus lea dehálaš oassi sámi kultuvrras, identitehtas ja árbevirolaš ealáhusas. Sámiid guolástanvuoigatvuođaid galgá čielggasmahttit ja nannet erenoamážit Deanus, Njávdámis, Anárjávrris ja earát sámiid ruovttuguovllu čáziin.

Láhkaásaheami ja lohpevuogádagaid galgá ovddidit nu, ahte sámiid árbevirolaš guolástanvugiid lea vejolaš dorvvastit, dovddastit ja vuoruhit suvdilit. Mearrádusdahkamis galgá váldit vuhtii báikkálaš ja árbevirolaš máhtu dutkandieđuin raddálagaid ja heivehit várrugasvuođaprinsihpa.

Sámedikki ja nuortalaččaid siidacoahkkima váikkuhanvejolašvuođaid galgá nannet mearrádusdahkamis mii guoskká guolásteapmái.

15. Dorvvastit Deanu sámi guolástankultuvrra ja dahkat vejolažžan ruoššaluosa suvdilis duostuma

Ruoššaluosa duostuma galgá ollašuhttit vugiin, mii ii áitte joga luonddudili, Atlántta luosa goargŋuma dahje sámiid vuoigatvuođaid.

RÁB háliida, ahte Suopma ovddida ráđđádallamiiguin ovttas Norggain ruoššaluosa duostunvugiid, maid vuođđun eai leat rastábuođut.

Deanu guolásteapmái guoski soahpamušaid válmmaštallamis ja ollašuhttimis galgá čuovvut dievaslaččat sámedikki oaivvildan ovttasdoaibman- ja ráđđádallangeatnegasvuođa ja dorvvastit sámiid vuođđorivttiid eamiálbmogin.

Seammás ruoššaluosa guolásteami lohpeproseassa galgá čielggasmahttit nu, ahte ruoššaluosa guolásteapmi ja dasa guoskevaš guolleturismma sáhttá dahkat vejolažžan Deanus. Duostunvuogit galget suvdilit dorvvastit Atlántta luosa friija goargŋuma johkii, joga luonddudili ja bivdinvugiid ja maiddái báikkálaš ealáhusdoaimma.

16. Dorvvastit sámiid bivdovuoigatvuođaid ollašuvvama

Meahccebivdu lea máŋgga sápmelažžii oassi árbevirolaš eallinvuogis, áigáiboađus ja kultuvrras. Bivdovuoigatvuođat galget ollašuvvat ovttaveardásačča t miehtá sámiid ruovttuguovllu.

Dálá guvllolaš eahpedássášvuođat fertejit njulgejuvvot, ja sámiid vejolašvuođa hárjehit árbevirolaš bivddu galgá dorvvastit suvdilit. Lohpevuogádagaide ja turismii vuođđuduvvan bivdu galggašii ollašuvvat vuosttažettiin ofelaston turismabálvalusa bokte, iige dat oačč o duvdilit eret báikkálaš ja árbevirolaš vuoigatvuođaid.

Maiddái sámiid vejolašvuođa johtit ruovttuguovllu álbmotmehciin ja eará suodjaluvvon guovlluin árbevirolaš ealáhusaid hárjeheami dihte galgá dorvvastit, váldimin vuhtii luonddusuodjaleami mihttomeriid.

17. Dahkat sámi duojis nannosut ealáhusa

Árbevirolaš sámi duodji lea dehálaš oassi sámekulturárbbis, muhto dat lea maiddái ealáhus ja fitnodatdoaibma. Mii háliidit, ahte sámi duodji sáhttá leat maiddái gánnáhahtti fitnodatdoaibma, ja ahte das oažžu áigáiboađu.

Sámi duodjefitnodatdolliid vejolašvuođaid investeremiidda, fitnodatdoaimma álggaheapmái ja šaddadeapmái galgá buoridit. Sámekulturárbbi ja árbevirolaš máhtu galgá suodjalit nu, ahte albma sámi duodji ii seaguhuvvo buktagiidda, mat ávkkástallet sámekultuvrra gávppálaččat, vaikke dain ii leat oktavuohta sámeservodahkii.

18. Ovddidit turismma sámiid eavttuid mielde ja gudnejahttimiin guovllu guoddinnávcca

Turisma lea okta dehálamos ealáhusain davvin, muhto dan lassáneapmi galgá leat suvdilis sihke luonddu, báikkálašservodagaid ja sámekultuvrra geahčča nguovlluin.

Sámit galget sáhttit oassálastit ieža turismma ovddideapmái iežaset ruovttuguovllus. RÁB háliida doarjut vásttolaš sámeturismma sertifiserema ovddideami ja eastadit hehttehusaid, mat bohtet hálddaškeahtes mássaturismmas. Sámiid iežas turismafitnodagaid ja vásttolaš sámeturismma galgá doarjut.

19. Vuođđudit sámiid ealáhusfoandda

RÁB háliida maiddái sihkkarastit sámeealáhusaid ovdáneami, man vuođđun leat sámiid vuođđolágalaš vuoigatvuođat. Foanddain sáhttit doarjut sámiid árbevirolaš ealáhusaid ovddideami ja bistevašvuođa. RÁB doarju sámiid árbevirolaš ealáhusfoandda vuođđudeami Sámedikki oktavuhtii, juos Sámediggi dan sávvá.

20. Váldit vuhtii sámiid vuoigatvuođaid buot eanageavaheamis

Lávvaplánemis, luondduriggodagaid geavaheamis ja stuorra prošeavttain galgá árvvoštallat váikkuhusaid sámiid vuoigatvuođaide, kultuvrii ja árbevirolaš ealáhusaide. Eanageavaheapmái ja lávvaplánemii guoski láhkaásaheami galgá ovddidit nu, ahte dat dorvvasta sámekultuvrra seailuma ja eastada kultuvrra ja árbevirolaš ealáhusaid eavttuid fuotnuma.

Eanageavaheapmái ja lávvarplánemii guoski mearrádusdahkamis galgá čuovvut sámediggelága ovttasbargan- ja ráđđádallangeatnegasvuođa ja árvvoštal-

lat prošeavttaid oktasašváikkuhusaid sámiid kultuvrii ja árbevirolaš ealáhusaide. Sámiid ruovttuguovllus galgá leat erenoamáš várrugas ruvkedoaimma ja eará doaimma dáfus, mii nuppástuhttá birrasa ollu. Ruvkedoaibma ii oaččo áitit sámiid kultuvrra ja árbevirolaš ealáhusaid eavttuid.

Maiddái mášengolleroggama galgá gieldit sámiid ruovttuguovllus. Árbevirolaš smávvaluonddut golledoidima sáhttá sirret doaimmas, mii nuppástuhttá birrasa garrasit.

21. Čoavdit visteváni davvin

Sámiid ruovttuguovllu eallinfápmu gáibida dan, ahte guovllus sáhttá ássat, bargat ja álggahit bearraša. Sámeservodaga boahttevuohta eaktuda, ahte nuorain ja bearrašiin lea vejolaš báhcit ássat iežas ruovttuguvlui. Ovdamearkka dihte Anáris ja Gilbbesjávrris vistevátni vádduda jo bargiid, nuoraid ja báikkálačča id vejolašvuođaid báhcit guvlui.

Lávvaplánemis galgá sihkkarastit doarvái olu saji visttiide, mat leat fásta ássamii. Seammás galgá árvvoštallat mo oanehisáigásaš láigoheapmi váikkuha visttiid oažžumii.

22. Bisuhit infrastruktuvrra ortnegis davvin

Guhkes gaskkaid dihte doaibmi johtolatoktavuođat leat erenoamáš dehálačča t sámiid ruovttuguovllus. Geainnuid bajásdoallan ja vuođđodivvumat leat guovddážis, daningo doaibmi geaidno- ja diehtojohtolatoktavuođat leat dehálačča t maiddái sámiid ovttasbargui, kultuvrii ja árbevirolaš ealáhusaide, mat rasttildit rájáid.

Maiddái digitála oktavuođat galget doaibmat olles guovllus. Buorre oktavuođat leat vealtameahttumat bálvalusaide, ealáhusaide, skuvlejupmái ja boahttevuhtii.

23. Gárvvistit sámiid vuogáiduvvanprográmma dálkkádatnuppástussii

Dálkkádatnuppástus ovdána árktalaš guovllus jođánit ja váikkuha njuolga boazodollui, guolásteapmái, lundui ja sámekultuvrii.

Supmii dárbbašuvvo sámiiguin gárvvistuvvon ja doarvái bures ruhtaduvvon vuogáiduvvanprográmma dálkkádatnuppástussii. Prográmmas galgá atnit ávkin maiddái sámiid árbediedu ja doarjut erenoamážit árbevirolaš ealáhusaid vuogáiduvvama nuppástuvvi diliide.

Hohpolaš doaibmabidjun galgá vuođđudit boazodollui heahtefoandda, mii vástida rievdan diliide ja doarju boazodoalu joatkevašvuođa.

24. Vuođđudit stáhtaráđđái sámeáššiid ovttadaga

Sámeáššit gusket máŋggaid ministeriijaid ovddasvástádussurggiide. Dálá háddjejuvvon koordinerema galgá nannet.

RÁB háliida vuođđudit stáhtaráđđái bissovaš sámeáššiid ovttadaga, mii koordinere sámepolitihka rastá ministeriijaid rájáid ja čuovvu sohppojuvvon doaibmabijuid ollašuhttima.

25. Lasihit diđolašvuođa sámiin ja sámekultuvrras

Diedu sámiin, sámegielain, historjjás, kultuvrras ja eamiálbmotvuoigatvuođain galgá lasihit olles servodagas. Buoret diehtu veahkeha eastadit ovdagáttuid, vealaheami ja rasismma ja maiddái nanne sámiid ovttaveardásaš sajádaga Suomas.



Sámiide guoski oahpahusa galgá nannet skuvllain ja oahppolágádusain, ja dieđu sámiin galgá lasihit erenoamážit almmolaš sektora ámmátolbmuid skuvlejumis. Galgá bargat lávga ovttas sámiiguin.

26. Sámiid eamiálbmotvuoigatvuođat oassin riikkaidgaskasaš politihka

Sámiid vuoigatvuođat eamiálbmogin leat dehálaččat maiddái riikkaidgaskasaččat. RÁB háliida, ahte Suopma ovddida sámiid ja eará eamiálbmogiid vuoigatvuođaid aktiivvalaččat EU:s, ON:in ja davviriikalaš ovttasbarggus.

Suopma galgá ovddidit EU-politihkas eamiálbmogiid vuoigatvuođaid nannema ja doarjut Sámedikki ovddastusa vuođđudeami Brusselii.

Suopma galgá fuolahit das, ahte dan eamiálbmogiid vuoigatvuođaid dási, mii lea jo olahuvvon ON:in, ii heajuduvvo. Suopma galgá seammás ovttas eará lahttoriikkaiguin ráhkadit viidásut doarjaga dasa, ahte vuoigatvuođat ovddiduvvojit ain. Eamiálbmogiid oassálastivejolašvuođaid ON:id mearrádusdahkamii galgá dorvastit.

Sámeášši galgá ovddidit ovttasbarggus stáhtarájáid rastá. RÁB háliida nannet resurssaid sámiid rájáid rasttildeaddji ovttasbargui ja burgit dakkár geavatlaš eastagiid, mat váttásmahttet sámiid eallima ja ovttasbarggu sierra riikkaid gaskkas.

RKP SÄMIPOOLITLÂŠ TOIMÂOHJELM

SÄMMILIIH LÁÁ EUROOP UNION VIJÐODUVÂST ÁINOO TUBDÂSTUM ALGÂAALMUG.

Sämmiliih láá algâaalmug, mon vuoigâdvuotâ paijeentoollâđ já ovdediđ jieijâs kielâ já kulttuur lii torvejum Suomâ vuáđulaavâst. Suomâst lii eromâš kenigâsvuotâ turviđ sämmilij vuoigâdvuođâ paijeentoollâđ já ovdediđ jieijâs kielâ, kulttuur já ärbivuávâlijd iälättâsâid. RKP halijd nanodiđ sämmilij vuáđuvuoigâdvuođâi olášume keevâtlávt já turviđ elišis sämikulttuur puátteevuođâ.

Sämipolitik kalga vuáđuduđ olmoošvuoigâdvuođáid, riehtis-taatân, algâaalmugij vuoigâdvuođâi kunnijâtmân sehe tuođâlii vuárusavâstâlmân sämmilijguin. Siämmást kalga anneeđ huolâ tast, et sämmilij päikkikuávlu já ubâ Tave-Suomâ siäiluh eellim-vuáimálâžžân saijeen aassâđ, porgâđ já hárjuttiđ ärbivuávâlijd iälättâsâid.

1. Nanodep sämmilij vuoigâdvuođâid já jieŠhaldâšem

Sämmilij vuoigâdvuođâid kalga turviđ sehe lahâaasâtmist já keevâtlii miärádâstohâmist. RKP haalijd nanodiđ sämmilij vuáđuvuoigâdvuođâi olášume já kunnijâttiđ olesmiärálávt algâaalmugáid kullee vuoigâdvuođâid.

Suomâ kalga ovdediđ OA algâaalmugij vuoigâdvuođâi julgáštus olesmiárálii tooimânpieijâm aalmuglii lahâaasâtmist já miärádâstohâmist. Eromâš huámášume kalga kiddiđ sämmilij jieŠmeridemvuoigâdvuođâ olášumán algâaalmugin.

Suomâ kalga rähtiđ aalmuglii toimâohjelm, mii tuáimá maađijkárttán julgáštus uulmij olášuttem várás.

Suomâ kalga ratifisistiđ ILO almossopâmuš nr 169 oovtâstpargoost sämmilijguin.

Suomâ kalga meid aktivlávt ovdediđ tave-eennâmlii sämisopâmuš valmâštâllâm oovtâst sämmilijguin nuuvt, et sopâmuš puáhtá tuhhiittiđ, vuáláčäällid já ratifisistiđ. Siämmást kalga nanodiđ sämmilij máhđulâšvuođâid uásálistiđ já vaiguttiđ sijjân kyeskee miärádâsâi tohâmân.

2. Tuálvup sämmilij tuotâvuotâ- já sovâdâttâmkomissio avžuuttâsâid keevâtlii tooimân

Sämmilij tuotâvuotâ- já sovâdâttâmkomissio pargo ij uážu pääccid raportin. Ton avžuuttâsâi tooimânpiejâmân tarbâšuvvoo čielgâ vuávám, äigitavlu, ovdâsvástádâsah já čuávvum.

Staatâ kalga oovtâst sämmilijguin árvuštâllâđ, et maht komissio iävtuttem tooimah olášuttojeh já maht toi ovdánmist kalga raportistiđ.

RKP uáiná tehálâžžân sämmilij vyettim historjálij verivuođâi tivvoom já tondiet tuotâvuotâ- já sovâdâttâmkomissio toimâiävtuttâsâid kalga pieijâđ tooimân.

3. Čielgip sämmilij eennâm- já čäcivuoigâdvuođâid meritiäđulávt

Sämmilij eennâm- já čäcivuoigâdvuođâid lohtâseijee koččâmušah láá kuávdáš uási algâaalmugvuoigâdvuođâi olášuumeest. Toi čielgim kalga juátkiđ riävtálávt kilelis vuovvijn já noonâ oovtâstpargoost sämmilijguin.

RKP haalijd čielgiđ Taažâ Finnmark komissio já eres tave-eennâmlij maalij vuáttámušâid sehe árvuštâllâđ oovtâstpargoost sämmilijguin, et maggaar sorjomettumis čielgimmekanism heiviiččij Suomâ riehtivuáhádâhân já páihálijd tiilijd čielgiđ sämmilij eennâmvuoigâdvuođâid.

4. Hammip sämikielâid tuođâi kevtittetten palvâlusâin

Vuoigâdvuotâ jieijâs kielân olášuvá eskin talle, ko palvâlus tuođâi finnee sämikielân. Säämi kielâlaavâ kalga uđâdiđ nuuvt, et kielâliih vuoigâdvuođah olášuveh pyerebeht keevâtlávt. Ulmen kalga leđe palvâlus njuolgist sämikieláid, ij tuše tulkkum peht.

Eromâš huámášume tarbâšuvvoo sosialjá tiervâsvuotâpalvâlussáid, arâšoddâdem- já škovlimpalvâlussáid sehe eres virgeomâhâšpalvâlussáid. Sämikielâi oovdedmân, terminologian já digitallijd palvâlussáid tarbâšuvvojeh pisovááh resurseh.

5. Turvip sämikielâlijd já kulttuurlávt torvolijd sosial- já tiervâsvuotâpalvâlusâid

Kuhes kooskah já uccâ aalmugvuáđu iä uážu estiđ šievtásásij palvâlusâi finnim. Sämikielâlij sosial- já tiervâsvuotâpalvâlusâi finnimvuođâ kalga nanodiđ já sämmilij kulttuurlijd eromâšjieŠvuođâid kal-

ga väldiđ palvâlusâin huámášumán.
Sämmilij psykososiallii torjuu pisovâš toimâm kalga turviđ. Meid SámiSoster nálásij sämmilij pyereestvajemân kuávdái tuáimei toimâmmáhđulâšvuođâin kalga anneeđ huolâ meritiäđulávt.

6. Visásmittep sämikielâi sajaduv meid digitallii ohtsâškoddeest

Sämikielâid kalga väldiđ fáárun uđđâ teknologia já digitallij palvâlusâi oovdedmân aalgâ rääjist. RKP haalijd turviđ tuárvi resursijd sämikielâi digitallij amnâstuvâi kielâteknologia já tahojiermiheiviittâsâi ovdedem várás. Sämmilijd kyeskee tiäđu nurâmist, haaldâšmist já ávhástâlmist kalga kunnijâttiđ sämmilij jiešmeridemvuoigâdvuođâ já vuoigâdvuođâ vaiguttiđ sijjân kyeskee tiäđu kevttimân. Uđđâ teknologia kalga ovdediđ oovtâst sämikielâi sárnoiguin já sämmilij jieijâs tuáimeiguin. Ulmen lii, et sämikielâid puáhtá kevttiđ puátteevuođâst oovtâviärdásávt meid digitallijn palvâlusâin, viestâdmist já uđđâ teknologiast.

7. Nanodep sämikielâlii máttáättâs jyehi sämipárnážân aassâmsaajeest sorjohánnáá

Stuárráámus uási sämipárnáin ääsih sämmilij päikkikuávlu ulguubeln, mut vuoigâdvuotâ sämikielâlii máttáättâsân ij eidu tääl olášuu oovtâviärdásávt. Máhđulâšvuotâ oppâđ já kevttiđ sämikielâid pärnivuođâ rääjist lii čoovdâášši sämikielâi puátteevuođâ uáinust.
Káidusmáttáättâs ruttâdem kalga mutteđ pisovâžžân já aldamáttáättâs máhđulâšvuođâid kalga nanodiđ sämičokkânmijn ovdâmerkkân Ruávinjaargâst, Oulust já Helsigist. Sämikielâlii máttáättâs ruttâdemvuáháduv kalga ovdediđ nuuvt, et párnáá vuoigâdvuotâ jieijâs kielân ij sorjo aassâmsaajeest.

8. Turvip sämikielâi máttáättâs juvsâtetteevuođâ

Sämikielâi oppâm máhđulâšvuođah iä uážu sorjođ aassâmsaajeest. Jyehi sämipárnást já -nuorâst kalga leđe máhđulâšvuotâ oppâđ jieijâs sämikielâ, veikkâ sämikielâlâš máttáättâs ij liččii suu aassâmpäikkikoddeest finnimnáál.
Sämikielâi máttáättâs falâlduv já juvsâtetteevuođâ kalga nanodiđ puoh škovlimtaasijn já ubâ enâmist. Máttáättâs kalga pyehtiđ ornid alda- já káidusmáttáättâssân, já toos tarbâšuvvoo meritiäđulâš ruttâdem sehe tuárvi ennuv máttáätteijeeh já oppâmaterialeh. Meid rävisulmui máhđulâšvuođâid oppâđ sämikielâid kalga pyerediđ.

9. Turvip sämmilii škovliittâs puoh škovlâtaasijn

Sämikielâlii arâšoddâdem, kielâpiervâlij, kielâláávgui, vuáđumáttáättâs já ámmátlii škovlim ruttâdem kalga leđe meritiäđulâš já máhđulâš munediđ. Sämikielâlij máttáätteijei já arâšoddâdem ámmátlij škovlim kalga lasettiđ já škovlimpálgáid ovdediđ meritiäđulávt.
Sämikuávlu máttáättâskuávdáá toimâmmáhđulâšvuođâid kalga nanodiđ. Siämmást kalga lasettiđ tave-eennâmlii oovtâstpargo ámmátlii škovliittâsâst, ollâškovliittâsâst já sämikielâi máttáättâsâst. Škovlim kalga tuárjuđ meid sämmilij ärbivuáválijd iälättâsâid já toi uđâsmem. Turvip tuárvi resursijd sämikielâlij oppâmaterialij várás.

10. Nanodep sämipárnái vuoigâdvuođâ jieijâs kielân já kulttuurân puoh palvâlusâin

Sämipárnái kielâlii já kulttuurlii tuávváá kalga väldiđ huámášumán sosial-, tiervâsvuotâ- já párnáisuojâlempalvâlusâin. Párnáá ohtâvuotâ jieijâs kielân, kulttuurân já siärvusân kalga siäiluđ meid talle, ko páárnáš taarbâš pääihi ulguubiälásijd palvâlusâid.

Palvâlusvuáháduv pargovievâ sämimáátu kalga nanodiđ já sämikielâliih palvâlusah kalgeh leđe tuođâi finnimnáál.

11. Lasettep sämikulttuur pisováá ruttâdem

Sämmilijn lii vuáđulavâlâš vuoigâdvuotâ paijeentoollâđ já ovdediđ jieijâs kielâ já kulttuur. Taat vuoigâdvuotâ váátá tuárvi resursijd.

Sämitige peht juohhum kulttuurmeriruudâ kalga lasettiđ já sämmilij taiđuu, kulttuur, media sehe nuorâi kulttuurtooimâ toimâmmáhđulâšvuođâid kalga nanodiđ.

Lii tehálâš turviđ ärbivuáválii sämikulttuur sirdum čuávuváid suhâpuolváid já siämmást hammiđ máhđulâšvuođâid tääláá sämikulttuur ovdánmân. Sämiaššijd kyeskee tiäđu já oinum lasettem sämikielâlij pyevtitteijei, stivrejeijei já eres kulttuurtuáimei peht kalga turviđ rijttájeijee resursijguin.

12. Nanodep sämikielâlii journalism já mediasiskáldâsâid

Jieijâskielâlâš media lii sämikielâi eellimvyeimi já sämmilij tiäđufinnim täähust kuávdáást. Sämikielâlij journalistlii siskáldâs uđâsfalâlduv juátkojeijeevuođâ kalga turviđ.

Yle Säämi toimâmmáhđulâšvuođâid sämikielâlij uđđâsij, párnáiohjelmij já eres ahetáásán heivejeijee siskáldâs falâmân kalga turviđ.

Sämikielâlii journalism já mediasiskáldâsâi pyevtitmân tarbâšuvvojeh rijttájeijee já meritiäđuliih resurseh, vâi sämikielâid puáhtá kevttiđ já ovdediđ meid mediast.

13. Nanodep sämmilij puásuituálu puátteevuođâ

Puásuituálu lii kuávdáš uási sämikulttuurist, identitetist já iäláttâsâin. Lahâasâttem já haldâttâh kalga tääláást pyerebeht aiccâđ sämmilijd puásuituálu eromâšjiešvuođâid. RKP tuárju lahâaasâtmáin vuáđudemnáál sämmilii puásuituálu jieijâs haldâttâhorgaan.

Investistem- já toorjâvuáháduvâid kalga ovdediđ nuuvt, et toh tuárjuh aktivlii puásuituálu, iäláttâs kannattetteevuođâ, suhâpuolvâi mulsâšuumijd já sämmilij puásuituálukulttuur juátkojeijeevuođâ.

Puásuituálu toimâmmáhđulâšvuođâid kalga nanodiđ meid eennâmkevttim oohtân soovâtmáin, luándu maaŋgâhámásâšvuođâ turviimáin sehe oovdedmáin vahâgij sajanmäksimân kyeskee lahâasâttem.

Toorjâvuáhádâh kalga leđe pyerebeht munedemnáál ko tääláá. Ulmen kalga leđe vahâgij já ellei monâttâsâi estim muuneeld, ij tuše sajanmäksimij mäksim tast maŋa, ko poccuuh láá jo jáámmám.

14. Turvip sämmilij kuálástemvuoigâdvuođâid

Kuálástem lii kuávdáš uási sämikulttuurist, identitetist já ärbivuáválijn iälättâsâin. Sämmilij kuálástemvuoigâdvuođâid eromâšávt Tiänust, Njiävđámist, Aanaarjäävrist sehe eres sämmilij päik-

kikuávlui čaasijn kalga čielgâsmittiđ já nanodiđ.
Lahâasâttem já lopevuáháduvâid kalga ovdediđ nuuvt, et sämmilij ärbivuáválijd kuálástemhaamijd puáhtá turviđ, aiccâđ já prioristiđ kilelis vuovvijn. Miärádâsâi tohâmist kalga väldiđ huámášumán tutkâmuštiâđu ooleest páihálii já ärbivuáválii tiâđu sehe nuávdittiđ várugâsvuotâprinsiipijd.
Sämitige já nuorttâlij sijdâčuákkim vaiguttemmáhđulâšvuođâid kuáláástmân kyeskee miärádâsâi tohâmist kalga nanodiđ.

15. Turvip Tiänu sämmilii kuálástemkulttuur já toohâp máhđulâžžân kurppeluosâ kilelis tuástum

Kurppeluosâ tuástum kalga olášuttiđ vuovvijn, mii ij ääšti juuvâ luándutile, Atlant luosâ vajâldem tâi sämmilij vuoigâdvuođâid.
RKP haalijd, et Suomâ oovded Taažáin olášuttemnáál ráđádâlmijn kurppeluosâ tuástummetodijd, moh iä vuáđuduu juuvâi rasta huksimnáál puáđoid.
Tiänu kuáláástmân kyeskee Suomâ já Taažâ koskâsij sopâmušâi valmâštâlmist já tooimânpiejâmist kalga nuávdittiđ olesmiärálávt sämitiggelaavâ miäldásii oovtâsttoimâm- já ráđádâllâmkenigâsvuođâ já turviđ sämmilij vuáđuvuoigâdvuođâid algâaalmugin.
Siämmást kurppeluosâ kuálástem lopeproosees kalga čielgâsmittiđ nuuvt, et kurppeluosâ kuálástem já toos lohtâseijee kuálástemmađhâšem puáhtá hammiđ máhđulâžžân Tiänust. Tuástummetodeh kalgeh turviđ Atlant luosâ rijjâ vajâldem, juuvâ luándutile sehe sämmilij kulttuur, pivdovuovijd já ärbivuovijd sehe páihálii iäláttâstooimâ kilelis vuovvijn.

16. Turvip sämmilij miäcástemvuoigâdvuođâi oovtâviärdásii olášume

Miäcástem lii maŋgáid sämmilijd uási ärbivuáválii eellimvyevist, áigápuáđust já kulttuurist. Miäcástemvuoigâdvuođah kalgeh olášuđ oovtâviärdásávt ubâ sämmilij päikkikuávlust.
Tääláid kuávlulijd čuolmâid kalga tivvoođ já sämmilij máhđulâšvuođâid hárjuttiđ ärbivuáválii miäcástem kalga turviđ kilelis vuovvijn. Lopevuáháduvah já maađhâšmân vuáđuduvvee miäcástem kolgâččii tábáhtuđ vuosâsaajeest stivrejum mađhâšempalvâlus peht, já tot ij koolgâ olgoštittiđ páihálijd já ärbivuáválijd vuoigâdvuođâid.
Meid sämmilij máhđulâšvuođâ jotteeđ päikkikuávlu aalmuglâšmeecijn já eres suojâlemkuávluin ärbivuáválij iäláttâsâi hárjuttem várás kalga turviđ luándusuojâlem uulmijd huámášumán väldimáin.

17. Hammip sämmilii tyejeest nanosub iäláttâs

Ärbivuáválâš sämmilâš tyeji lii tehálâš uási sämmilii kulttuurärbivyevist, mut meid iäláttâs já irâttâstoimâm häämi. Mij halijdep, et sämituojijguin puáhtá meid huksiđ kannattittee irâttâstooimâ já áigápuáđu.
Sämmilij tyeji-irâtteijei várás kalga hammiđ pyerebijd máhđulâšvuođâid investistiđ, pieijâđ irâttâstooimâ joton já styerediđ tom. Sämmilii kulttuuräärbi já ärbivuáválijd tääiđuid kalga suojâliđ nuuvt, et puigâ sämmilâš tyeji ij siähhán pyevtittâssáid, moh kevttih sämikulttuur kávpálávt ohtâvuođâttáá sämisiärvusân.



18. Ovdedep mađhâšem sämmilij iävtui miäldásávt já kuávlu kyeddimnaavcâ kunnijâtmáin

Mađhâšem lii ohtâ tave tehálumosijn iäláttâsâin, mut ton lasanem kalga leđe killeel sehe luándu, páihálâššiärvusij já sämikulttuur uáinust.

Sämmiliih kalgeh pasteđ uásálistiđ jiejah mađhâšem oovdedmân jieijâs päikkikuávlust. RKP haalijd tuárjuđ ovdâsvástádâslii sämimađhâšem sertifisistem ovdedem já estiđ haaldâšmettumis massatuurism hääituid. Sämmilij jieijâs mađhâšemirâttâsâid já ovdâsvástádâslii sämimađhâšem kalga tuárjuđ.

19. Vuáđudep sämmilij iäláttâsruttârääju

RKP haalijd meid visásmittiđ sämi-iälättâsâi ovdedem, mii vuáđuduvá sämmilij vuáđudemlavâlijd vuoigâdvuođáid. Ruttârääju iššijn puáhtá tuárjuđ sämmilij ärbivuávälij iäláttâsâid ovdedem já jotkum. RKP tuárju sämmilij iäláttâsruttârääju vuáđudem Sämitige ohtâvuotân, jis Sämitigge tom tuáivu.

20. Väldip huámášumán sämmilij vuoigâdvuođâid puoh eennâmkevttimist

Kaavaamist, luánduriggoduvâi kevttimist já stuorrâ haavâin kalga árvuštâllâđ vaiguttâsâid sämmilij vuoigâdvuođáid,

kulttuurân já ärbivuávälijd iälättâssáid. Eennâmkevttimân já kaavaamân kyeskee lahâsâttem kalga ovdediđ nuuvt, et tot torvee sämikulttuur siäilum já estâl kulttuur sehe ärbivuávälij iälättâsâi máhđulâšvuođâi hiäjusmem.

Eennâmkevttimân já kaavaamân kyeskee miärádâsâi tohâmist kalga nuávdittiđ sämitiggelaavâ oovtâsttoimâm- já ráđádâllâmkenigâsvuođâ já árvuštâllâđ haavâi ohtsâšvaiguttâsâid sämmilij kulttuurân já ärbivuávälijd iälättâssáid.

Sämmilij päikkikuávlust kalga nuávdittiđ eromâš várugâšvuođâ ruukitoimâm já eres tooimâi kuáttá, moh vuáimálávt mutteh pirrâs. Ruukitoimâ ij uážu äštiđ sämmilij kulttuur já ärbivuávälij iälättâsâi máhđulâšvuođâid.

Meid maašinlii kollekuáivum kalga kieldiđ sämmilij päikkikuávlust. Ärbivuávälii smavâhámásii kolletoidem puáhtá iäruttiđ tooimâst, mii muttá pirrâs merhâšitteht.

21. Čuávdip tave aassâmviäsui vänivuođâ

Sämmilij päikkikuávlu eellimvyeimi váátá, et kuávlust puáhtá aassâđ, porgâđ já vuáđudiđ perruu. Sämisiärvusij puátteevuotâ váátá, et nuorâin já perruin lii máhđulâšvuotâ pääcciđ aassâđ päikkikuávlusis. Ovdâmerkkân Anarist já Kilbisjäävrist aassâmviäsui vänivuotâ šoddâd jo vaigâdvuođâid pargei, nuorâi já páihálij máhđulâšvuođâid pääcciđ kuávlun.

Kaavaamijn kalga visásmittiđ tuárvi ennuv saje fastâ aassâm várás. Siämmást kalga árvuštâllâđ uánihisáigásii laiguuttem vaiguttâsâid páihálii aassâmfalâldâhân.

22. Toollâp tave infrastruktur oornigist

Kuhes kooskâi keežild tuáimee jotolâhohtâvuođah láá eromâš teháliih sämmilij päikkikuávlust. Maađijij toollâm oornigist já vuádupyereedmeh láá kuávdáš äšši, tondiet ko tuáimee maađij- já tiätujotolâhohtâvuođah láá teháliih meid raajijd rastaldittee sämmilij oovtâstpaargon, kulttuurân já ärbivuávälijd iälättâssáid.

Meid digitalliih ohtâvuođah kalgeh toimâđ ubâ kuávlust. Šiev ohtâvuođah láá velttimettumeh palvâlussáid, iälättâssáid, škovliimân já torvolâšvuotân.

23. Rähtip sämmilij šoŋŋâdâhnubástusân vuáhádâttâmohjelm

Šoŋŋâdâhnubástus ovdán arktisii kuávlust jotelávt já vaaigut njuolgist puásuituálun, kuáláástmân, luándun já sämikulttuurân.

Suomân tarbâšuvvoo sämmilijguin rahtum já tuárvi pyereest ruttâdum šoŋŋâdâhnubástusân vuáhádâttâmohjelm. Ohjelmist kalga kevttiđ ävkkin meid sämmilii ärbivuávälii tiäđu já tuárjuđ eromâšávt ärbivuávälij iälättâsâi vuáhádume nubásmuvvee tiilijd.

Huápulâžžân toimân kalga vuáđudiđ puásuituálun etiruttârááju, mii västid spiehâsteijee tiilijd tuárjumáin puásuituálu juátkojeijeevuođâ.

24. Vuáđudep staatârâáđán sämiaašij ohtâduv

Sämiääših kyeskih maaŋgâi ministeriöi ovdâsvástádâssuorgijd. Tálláá piäđguditтum koordinistem kalga kiävrudiđ.

RKP haalijd vuáđudiđ staatârâáđán pisováá sämiaašij ohtâduv, mii koordinist sämipolitik ministeriöraajij paijeel já čuávu soppum tooimâi pieijâm tooimân.

25. Lasettep tiäđulâšvuođâ sämmilijn já sämikulttuurist

Tiäđu sämmilijn, sämikielâin, historjást, kulttuurist já algâaalmugvuoigâdvuođâin kalga lasettiđ ubâ ohtsâškoddeest. Pyerebeh tiäđuh išedeh estâlid munejurduid, olgoštem já raasism sehe nanodiđ sämmilij oovtâviärdásii sajaduv Suomâst.

Sämmilijd kyeskee máttááttâs kalga nanodiđ škoovlâin já oppâlájádâsâin, já tiäđu sämmilijn kalga lasettiđ eromâšávt almos sektor áámmátlij škovliimist. Pargo kalga porgâđ noonâ oovtâstpargoost sämmilijguin.

26. Sämmilij algâaalmugvuoigâdvuođah aalmugijkoskâsii politik uássin

Sämmilij vuoigâdvuođah algâaalmugin láá teháliih meid aalmugijkoskâsávt. RKP haalijd, et Suomâ oovded sämmilij já eres algâaalmugij vuoigâdvuođâid aktivlávt EU:st, OA:st já tave-eennâmlii oovtâstpargoost.

Suomâ kalga ovdediđ EU-politikist algâaalmugij vuoigâdvuođâi nanodem sehe tuárjud sämitige ovdâstâs vuáđudem Brusselân.

Suomâ kalga anneeđ huolâ tast, et OA:st jo juksum algâaalmugij vuoigâdvuođâi tääsi ij hiäjusmuu, já siämmást huksiđ oovtâst eres jeessânenâmijguin vijđásub torjuu vuoigâdvuođâi oovdedmân ain puátteevuođâst. Algâaalmugij uásálistemmáhđulâšvuođâid OA miärádâsâi tohâmist kalga turviđ.

Sämiaašijd kalga ovdediđ oovtâstpargoost staatâraajij rasta. RKP haalijd nanodiđ resursijd sämmilij raajijd rastaldittee oovtâstpargo várás sehe račč̆od tagarijd keevâtlii tääsi estuid, moh taheh sämmilij eellim já oovtâstpargo jieškote-uv enâmij kooskâ vaigâdubbon.

RKP SÄÄ'MPOLIITTLAŽ TÅIMMPROGRAMM

SÄ'MMLA LIE EUROOPP UNIOON VUU'DEST O'DINAKAI TOBDSTUM ALGGMEER.

Sä'mmla lie alggmeer, koon vuõiggâdvuõtt juä'tǩǩed ooudâs da oou'deed ǩiõlâs da kulttuurâs lij staanuum Lää'ddjânnam vuâđđlää'-jjest. Lää'ddjânnmest lij spesiaal vasttõs staaneed sä'mmlai vuõiggâdvuõđ juä'tǩǩed ooudâs da oou'deed ǩiõlâs, kulttuurâs da sij ä'rbbvuõđlaž jie'llemvuõ'jjid. RKP haa'lad nââneed sä'mmlai vuâđđvuõiggâdvuõđi konkreettlaž teâuddjummuž da staaneed jie'lli sää'mkulttuur pue'ttiää'ij.

Sää'mpolitiikâst fe'rttai vuâđđõõvvâd ooumažvuõiggâdvuõđid, vuõiggâdvuõttvaldia, alggmeerai vuõiggâdvuõđi cisttjummša da grååtnas vuârrsaakkummša sä'mmlaivui'm. Seämmast âlgg huõllâd tõ'st, što sä'mmlai dommvu'vdd da puk Tâ'vv-Lää'ddjân-nam seilla jie'llemviõkksaž päi'ǩǩen jälsted, tue'jjeed tuâj da jie'lled ä'rbbvuõđlaž jie'llemvuõ'jjin.

1. Nââneep sä'mmlai vuõiggâdvuõđid da jiõččvaaldâšm

Sä′mmlai vuõiggâdvuõđid âlgg staaneed nu′tt lää′jjšiõttummšest go še konkreettlaž tu′mmstõktuâjast. RKP haa′lad nââneed sä′mmlai vuâđđvuõiggâdvuõđi teâuddjummuž da ci′sttjed tiuddmeä′reld alggmeeraid kuulli vuõiggâdvuõđid.

Lää′ddjânnmest fe′rttai oou′deed ÕM alggmeerai vuõiggâdvuõđi čuõjtummuž tiuddmeärrsaž tiu′ddepiijjmõõžž meersaž lää′jjšiõttummšest da tu′mmstõktuâjast. Jeä′rben âlgg vä′ldded lokku sä′mmlai jiõččvaaldâšmvuõiggâdvuõđ tiu′ddummša alggmeeran. Lää′ddjânnmest fe′rttai tue′jjeed meersaž tiu′ddepiijjâmprograamm, kåå′tt tåimmai čuâggaskarttân täävtõõzzi čõõđtummša.

Lää′ddjânnmest fe′rttai ratifiâ′stted ILO takaisuåppmõõžž nr 169 õhttsaztuâjast sä′mmlaivui′m. Lää′ddjânnmest fe′rttai še aktiivlânji oou′deed tâ′vvjânnmallaš sää′msuåppmõõžž valmstõõllmõõžž õõutsââ′jest sä′mmlaivui′m nu′tt, što suåppmõõžž vuei′tet priimmâd, vuâllaǩe′rjjted da ratifiâ′stted. Seämmast fe′rttai nââneed sä′mmlai vuõiggâdvuõđid vuässõõttâd da vaikkted si′jjid kuõskki tu′mmstõktuõjju.

2. Viikkâp sä'mmlai tuõttvuõtt- da suåvâdvuõttkomissio siâzztõõzzid âânnmõ'šše

Sä′mmlai tuõttvuõtt- da suåvâdvuõttkomissio tuâjj ij õõlg pää′cced tå′lǩ raporttân. Tõn siâzztõõzzi tiu′ddepiijjmõ′šše taarbšet čiõlgas plaan, äi′ğğtaaul, vasttõõzzid da seu′rrjummuž.

Valdiast fe′rttai õõutsââ′jest sä′mmlaivui′m ärvvtõõllâd, mä′htt komissio e′tǩkääm tåå-imaid čõõđtet da mä′htt tõi ouddnummšest raportââ′stet.

RKP vuäinn väážn'jen sä′mmlai ǩiõččlââstam histoorlaž vie′rrvuõđi teevvmõõžž da tõ′nt tuõttvuõtt- da suåvâdvuõttkomissio tåimme′tǩkõõzzid âlgg piijjâd tiu′dde.

3. Čiõ'lğğeep sä'mmlai jânnam- da čää'ȝȝvuõiggâdvuõđid ku'ǩes ääi'j perpektiivin

Sä′mmlai jânnam- da čää′ȝȝvuõiggâdvuõđid õhttneei kõõččmõõžž lie väážnai vue′ss alggmeervuõiggâdvuõđi teâuddjummuž. Tõi čiõ′lğğummuž fe′rttai jue′tǩǩed vuõiggâdvuõđlânji ǩeâll'jeei naa′lin da nâânas õhttsažtuâjast sä′mmlaivui′m.

RKP haa′led čiõ′lğğeed Taar Finnmark komissio da jee′res tâ′vvjânnmallaš maalli ǩiõččlâsttmõõžžid di ärvvtõõllâd õhttsaztuâjast sä′mmlaivui′m, što måkkam soorčte′mes čiõ′lğğeem-mekanismm suåvči Lää′ddjânnam vuõiggâdvuõttriâžldo′ǩǩe da pääiklaž åårrmõõžžid čiõ′lgge′men sä′mmlai jânnamvuõiggâdvuõđid.

4. Tue'jjeep sää'm ǩiõlin tuõđi ââ'nteei kääzzkõõzzin

Vuõiggâdvuõtt jii′jjes ǩiõ′lle šâdd tuõttân eman te′l ko kääzzkõõzz lij tuõđi vuäžžamnalla säämas. Sää′m ǩiõll-lää′jj âlgg oo′đeed nu′tt, što ǩiõl'laž vuõiggâdvuõđ teâuddje konkreettlânji pue′rben. Täävtõssân âlgg lee′d kääzzkõs vuõi′ğğest sää′m ǩiõlin, ij tä′lǩ tu′lǩǩummuž pääi′ǩ.

Tuõđi fe′rttai sa′tssjed sosiaal- da tiõrvâsvuõttkääzzkõõzzid, ouddpeâmm- da škooultemkääzzkõõzzid di jee′res ve′rğğneǩ-kääzzkõõzzid. Sää′m ǩiõli oou′dummša, terminologia da digitaal'laž kääzzkõõzzid taarbšet põõšši resuursid.

5. Staaneep sää'mǩiõllsaž da kulttuurlânji tuõrvlaž sosiaal- da tiõrvâsvuõttkäázzkõõzzid.

Ku′ǩes kõõsk da uu′cces meervuâđđ jie vuäǯǯ cõggâd vue′ǩǩšõs käázzkõõzzi vuäǯǯmõõžž. Sää′mǩiõllsaž sosiaal- da tiõrvâsvuõttkäázzkõõzzi vuällamvuõđ fe′rttai nââneed da sä′mmlai kulttuurlaž jii′jjesnallšemvuõđid fe′rttai vä′ldded lokku kääázzkõõzzin.

Sä′mmlai psykososiaal'laž tuärj põõšši tåimm'mõõžž fe′rttai staaneed. Sä′mmlai pue′rrvââjjma kõskksaž tåimmai, mâ′te SámiSoster, tåimmoudldõõžžin fe′rttai huõllâd ku′ǩes äi′ǧǧkõõskin še.

6. Ainsmâ'ttep sää'm ǩiõli statuuzz digitaal'laž õhttsažkåå'ddest še

Sää′m ǩiõlid fe′rttai vä′ldded mie′ldd ođđ teknologia da digitaal'laž käázzkõõzzi oou′dummša aalg rää′jest. RKP haa′lad staaneed ri′jttjeei resuursid sää′m ǩiõli digitaal'laž aunstõõzzi, ǩiõllteknologia da kuånsttjeä′rmmsuâvldõõzzi oou′dummša. Sä′mmlaid kuõskki teâđ noorrmõõžžâst, vaaldšummšest da äu′ǩǩummšest fe′rttai ci′sttjed sä′mmlai jiõččmie′rreemvuõiggâdvuõđ da vuõiggâdvuõđ vaikkted si′jjid kuõskki teâđ âânnma. Ođđ teknologia fe′rttai ooudâsviikkâd õõutsââ′jest sää′m ǩiõli mainstee′jin da sä′mmlai jii′jjes tåimmaivui′m.

Täävtõssân lij, što vuei′ttep ââ′nned sää′m ǩiõlid pue′ttiääi′jest õõutverddsânji digitaal'laž käázzkõõzzin, saakkummšest da ođđ teknologiast še.

7. Ainsmâ'ttẹp sää'mǩiõllsâž mätt'tõõzz juõ'ǩk sää'mpäärnže jälstemsââ'jjest huõlkâni

Šuurmõs vue′ss sää′mpäärnain jälste sä′mmlai dommvuu′d åålgbeä′lnn, leâša vuõiggâdvuõtt sää′mǩiõllsaž mätt'tõ′sse ij tän poodd šâdd tuõttân õõutverddsânji. Vuei′ttemvuõtt mättjed da ââ′nned sää′mǩiõl pä′rnnpoodd rää′jest lij rä′tǩǩeei sää′m ǩiõli pue′ttiäigga.

Ougglõsmätt'tõõzz teäggtõõzz fe′rttai põõžžted da âlddmätt'tõõzz vuei′ttemvuõđid fe′rttai nââneed sää′mkõõskõõzzin mâ′te Ruävnjaargâst, Oulust da Helssnest.

Sää′mǩiõllsaž mätt'tõõzz teäggtõsriâžldõõgg fe′rttai viikkâd ooudâs nu′tt, što päärna vuõiggâdvuõtt jii′jjes ǩiõ′lle ij leäkku ǩidd jälstempääi′ǩest.

8. Staaneep sää'm ǩiõli mätt'tõõzz vuäǯǯmõõžž

Sää′m ǩiõli mättjummuž vuei′ttemvuõđ jie vuei′t lee′d ǩidd jälstempääi′ǩest. Juõ′ǩǩ sää′mpäärnast da -nuõrâst âlgg lee′d vuäittmõš mättjed sää′m ǩiõlâs, hå′t-i sää′mǩiõllsâž mätt'tõs ij le′čči vuäǯǯamnalla suu jälstempäi′ǩǩkåå′ddest.

Sää′m ǩiõli mätt'tõõzz ta′rjjummuž da vuällamvuõđ âlgg nââneed pukin škooultõõstaa′zzin da pirr jânnam. Mätt'tõs âlgg lee′d vuäǯǯamnalla â′ldd- da ougglõsmätt'tõssân, da tõõzz taarbšet ku′ǩesäiggsaž teäggtõõzz da nokk u′čtee′lid da mätt′tõsmateriaalid. Vuõrâsoummui vuäittmõõžžid mätt'tõõttâd sää′mǩiõlid âlgg še pue′reed.

9. Staaneep sää'm škooultõõzz pukin škooultõstaa'zzin

Sää′mǩiõllsaž ouddpeâmm, ǩiõllpie′zzi, ǩiõll-laaugi, vuâđđmätt'tõõzz da ämmtallaš škooultõõzz teäggtummuš âlgg lee′d ku′ǩesäiggsaž da ou′dde kuâsttjeei. Sää′mǩiõllsaž u′čtee′li da ouddpeâmm ämmatoummui škooultõõzz âlgg lâå′zzted da škooulpälggsid fe′rttai viikkâd ooudâs ku′ǩes ääi′j perspektiivâst.

Sää′mvuu′d škooultemkõõskõõzz tåimmamoudldõõzzid fe′rttai nââneed. Seämmast âlgg lâå′zzted tâ′vvjânnmallaš õhttsažtuâj

ämmtallaš škooultõõzzâst, õllškooultõõzzâst da sää′mǩiõli mätt’tummšest. Škooultõõzz âlgg še tuärjjeed sä′mmlai ä′rbbvuõđlaž jie′llemvue′jjid da tõi ođsmõõvvmõõžž. Staaneep ri′jttjeei resuursid sää′mǩiõllsaž mättmateriaalid.

10. Nââneep sää'mpäärnai vuõiggâdvuõđ jii'jjes ǩiõ'lle da kulttuu're pukin kääzzkõõzzin

Sää′mpäärnai ǩiõll’laž da kulttuursaž tuâgga âlgg vä′ldded lokku sosiaal-, tiõrvâsvuõttda päärnaisuõjjlemkääzzkõõzzin. Päärna õhttvuõđ jii′jjes ǩiõ′lle, kulttuu′re da õutstõ′sse âlgg seillad še te′l, go päärnaž taarbâš doom åålgbeällsaž kääzzkõõzzid.

Kääzzkõsriâžldõõgg personkåå′dd sää′msilttõõzz âlgg nââneed da sää′mǩiõllsaž kääzzkõõzz â′lğğe lee′d tuõđi vuäǯǯamnalla.

11. Lâå'zztep sää'mkulttuur põõšši teäggtummuž

Sä′mmlain lij vuäđđlää′jj mie′ldd vuõiggâdvuõtt juä′tǩǩed da viikkâd ooudâs jii′jjes ǩiõl da kulttuur. Tät vuõiggâdvuõtt õõlgat ri′jttjeei resuursid.

Sää′mtee′ğğ juåkkam kulttuurmie′rrtie′ğğ âlgg šooreed da sää′m čeäppõõzz, kulttuur, media di nuõri kulttuurtååim tåimmamoudldõõzzid fe′rttai nââneed.

Lij väážnai staaneed ä′rbbvuõđlaž sää′mkulttuur serddmõõžž puõ′tti puõlvvõõggid da seämmast raajjâd oudldõõzzid ânn’jõžääi′j sää′mkulttuur ouddnummša. Sää′maa′šši kuõskki teâđ da kuâsttjemvuõđ lâå′zztummuž sää′mǩiõllsaž puu′t’tee′ji, o′hjjee′ji da jee′res kulttuurtoi′mmjee′ji pääi′ǩ fe′rttai tuärjjeed ri′jttjeei resuursivui′m.

12. Nââneep sää'mǩiõllsaž journaliism da mediasiiskõõzzid

Jii′jjesǩiõllsaž media lij sää′m ǩiõli jie′llemviõgg da sä′mmlai teâđvuäǯǯmõõžž vuei′nnemkuu′lmest kõskksaž Sää′mǩiõllsaž journaliistlaž siiskõõzz da oođâsta′rjjummuž juätkkjemvuõđ âlgg staaneed.

Yle Sápmi tåimmamoudldõõzzid âlgg staaneed nu′tt, što sää′mǩiõllsaž ođđsid, päärnaiprograammid da jee′res ââ′ǩǩtässa šiõttâl siiskõõzzid vuäitt ta′rjjeed.

Sää′mǩiõllsaž journali′smme da mediasiiskõõzzi puu′t’tummša taarbšet ri′jttjeei da ku′ǩesäiggsaž resuursid, što sää′m ǩiõlid vuäitt ââ′nned da viikkâd ooudâs mediast še.

13. Nââneep sää'm puäǯǯhåâid pue't-tiääi'j

Puäǯǯhåidd lij kõskksaž vue′ss sää′mkulttuur, identitee′tt da jie′llemvue′jjid. Lää′-jjšeâttmõõžž da vaaldâšm âlgg tobdsted sää′m puäǯǯhåâid jii′jjesnallšemvuõđid pue′rben ko ânn’jõžääi′j. RKP tuärjjad sää′m puäǯǯhåâid jii′jjes vaaldâšmorgaan, koon altteet lää′jjšeâttmõõžžin.

Investâ′sttem da tuärjjriâžldõõggid âlgg oou′deed nu′tt, što tõk tuärjjee aktiivlaž puäǯǯhåâid, jie′llemvue′jj kanntemvuõđ, puõlvvõõggvaajtummšid di sää′m puäǯǯhåâid juätkkjemvuõđ.

Puäǯǯhåâid tåimmamoudldõõzzid âlgg nââneed še jânnamââ′nnem õ′httesuâvtummšin, luâđ mää*ŋ*ghämmsažvuõđ staanummšin di viiggeel ooudâs skäädai ko′rvvummuž kuõskki lää′jjšeâttmõõžž.

Tuärjjõs-systee′mest fe′rttai lee′d jäänab oudlkâ′stteei ko åå′n. Täävtõssân âlgg lee′d skäädai da jie′ll’ji mõõntõõzzi cõggmõš ouddǩiõ′tte, ij tå′lǩ korvvõõzzi mähssmõš tõn mâ*ŋ*ŋa ko puõccu lie ju′n jäämmam.

14. Staaneep sä'mmlai kue'llšee'llem-vuõiggâdvuõđid

Kue'llšeellmõš lij kõskksaž vue'ss sää'm-kulttuur, identitee'tt da ä'rbbvuõđlaž jie'llemvue'jj. Sä'mmlai kue'llšee'llem-vuõiggâdvuõđid samai Teänjooggâst, Nja-uddâmjooggâst, Aanarjääu'rest di jee'res sä'mmlai dommvuu'd čaa'ʒʒin âlgg raajjâd čiõlggsen da nânnsubun.

15. Staaneep Teänjoogg sää'm kue'l-lšee'llemkulttuur da ainsmâ'ttep šmâ'ǧǧluõzz keâll'jeei tuâsttmõõžž

Šmâ'ǧǧluõzz tuâsttmõõžž âlgg tue'jjeed nu'tt, što tõt ij vaarâd joogg luâđ, Atlaant luõzz jåättmõõžž le'be sä'mmlai vuõiggâd-vuõđid.

RKP haa'lad, što Lää'ddjânnam oou'-dad sagstõõllmõõžžin Taarrjânnmin tõid



Lää'jjšeâttmõõžž da låå'ppriâžldõõggid âlgg oou'deed nu'tt, što vuei'ttep staaneed, tobdsted da priorisâ'stted sä'mmlai ä'rbb-vuõđlaž kue'llšee'llem-maallid Ǩeâll'jeei naa'lin. Tu'mmstõktuâjast âlgg vä'ldded lokku tu'tǩǩummušteâđ paaldâst pääiklaž da ä'rbbvuõđlaž teâđ da suåvlded vaarčõs-vuõttprinsiip.

Sää'mtee'ǧǧ da Saa'mi siidsåbbar vaikktem-vuei'ttemvuõđid kue'llšeellmõõžž kuõskki tu'mmstõktuâjast fe'rttai nââneed.

tuâsttam-mõõntõõllmõõžžid, kook jie vuâđđõõv joogg rââst rajjum taammin.

Teänjoogg kue'llšeellmõõžž kuõskki Lää'dd-jânnam da Taar kõskksaž suåppmõõžži valmstõlmõõžžâst da tiu'ddepiijjmõõžžâst âlgg jää'ǩǩted tiuddmie'rin sää'mte'ǧǧää'-jj meâldlaž õhttsažtåimmam- da sagstõõl-lâmõõlgtõõzz da staaneed sä'mmlai vuâđđ-vuõiggâdvuõđid alggmeeran.

Seämmast šmâ'ǧǧluõzz kue'llšeellmõõžž

lää′pp-prosee′ss âlgg hiâlpted nu′tt, što šmâ′ğğluõzz kue′llšeellmõš da tõõzz õhtteei kue′llšee′llemturismm le′čči vuei′tlvaž Teänjooggâst. Tuâsttam-mõõntõõllmõõžžin âlgg staaneed Atlaant luõzz luõvâs jåättmõõžž, joogg luâđ da sä′mmlai kulttuur, šee′llemnaa′lid da ää′rbid di pääiklaž jie′llemvue′ǩǩtåimm’mõõžž ǩeâll’jeei naa′lin.

16. Staaneep sä'mmlai mie'cstemvuõiggâdvuõđi õõutverddsaž teâuddjummuž

Mie′cstummuš lij määŋgaid sä′mmlaid vue′ss ä′rbbvuõđlaž jie′llemnää′l, pi′rğğummuž da kulttuur. Mie′cstemvuõiggâdvuõđ â′lğğe teâuddjed õõutverddsânji ǩee′jjmie′ldd sä′mmlai dommvuu′d.

Ânn’jõž vooudlaž puästvuõđid âlgg teevvad da sä′mmlai vuäittmõõžžid mie′csted ä′rbbvuõđlânji âlgg staaneed ǩeâll’jeei naa′lin. Låå′ppriâžldooggi da turi′smme vuâđđõõvi mie′cstummuž õõlgči tääpptõõvvâd vuõss-sâå′jest turismmkääzzkõõzzi pääi′ǩ ij-ga tõt õõlgči čårstâ′tted pääiklaž da ä′rbbvuõđlaž vuõiggâdvuõđid.

Sä′mmlai vuõiggâdvuõđ jåå′tted dommvuu′d meermie′ccin da jee′res suõjjeemvuu′din ä′rbbvuõđlaž jie′llemvue′jji diõtt âlgg še staaneed luâđsuõjjeem täävtõõzzid lokku vää′ldee′l.

17. Tue'jjeep sää'm ǩiõtt-tuâjast viõusab jie'llemvue'jj

Ä′rbbvuõđlaž sää′m ǩiõtt-tuâjj lij vääžnai vue′ss sää′m kulttuurpreeddan, leâša tõt lij še jie′llemǩeäi′nn da põõrgâståâim häämm. Haa′leep, što sää′m ǩiõtt-tuâjain vuäitt raajjâd kanntee′jes põõrgâståâim da pi′rğğummuž.

Sää′m ǩiõtt-tuâjjpõrggjid âlgg tuejjeed pue′rab vuäittmõõžžid investâsttmõõžžid, põõrgâståâim alttummša da šorrnummša. Sää′m kulttuurpreeddan da ä′rbbvuõđlaž silttummuž âlgg suõjjeed nu′tt, što puu′ttes sää′m ǩiõtt-tuâj jeät sie′jjtuku ouddsid, kook äu′ǩǩee sää′mkulttuur kaauplânji notta õhttvuõđ sää′mõhttsažkådda.

18. Viikkâp ooudâs turiism sä'mmlai määinain da vuu'd pâstlvažvuõđ ci'sttjee'l

Turismm lij õhtt tâå′v vääžn’jummuš jie′llemvue′jjin, leâša tõn šõddmõš âlgg lee′d ǩeâll’jeei nu′tt luâđ, pääiklažõutstõõzzi go še sää′mkulttuur ǩiõččâmvue′jjest.

Sä′mmla fe′rtte vuei′tted vuässõõttâd jiõčč turiism ooudâsviikkmõ′šše jii′jjes dommvuu′dest. RKP haa′lad tuärjjeed vasttõõzzlaž sää′mturiism sertifiâsttmõõžž ooudâsviikkmõõžž da cõggâd vaaldšeǩâni massaturiism hääitaid. Sä′mmlai jii′jjes turismmpõrggsid da vasttõõzzlaž sää′mturiism âlgg tuärjjeed.

19. Altteep sä'mmlai jie'llemvue'ǩǩfoond

RKP haa′lad nââneed sää′mjie′llemvue′jji oou′dummuž, kåå′tt vuâđđââvv sä′mmlai vuâđđää′jj meâldlaž vuõiggâdvuõđid. Foond vie′ǩǩin vuei′ttep tuärjjeed sä′mmlai ä′rbbvuõđlaž jie′llemvuõ′jji oou′dummuž da juätkkjemvuõđ. RKP tuärjjad sää′m jie′llemvue′ǩǩfõõnd alttummuž Sää′mtee′ğğ õhttvuõ′tte, jõs Sää′mte′ğğ tõn tuäivv.

20. Vä'lddep lokku sä'mmlai vuõiggâdvuõđid puk jânnamâânnmõõžžâst

Käävtummšest, luâttväärai âânnmõõžžâst da jõnn ha′ŋǩǩõõzzin âlgg ärvvtõõllâd vaaiktõõzzid sä′mmlai vuõiggâdvuõđid, kulttuu′re da ä′rbbvuõđlaž jie′llemvuõ′jjid. Mäddâânnmõõžž da käävtummuž kuõskki lää′jjšeâttmõõžž âlgg viikkâd ooudâs nu′tt, što tõt tuärjjad sää′mkulttuur seillmõõžž da câgg kulttuur da ä′rbbvuõđlaž jie′llemvuõ′jji

oudldõõzzi huânn'nummuž.
Jânnamâânnmõõžž da käävtummuž kuõskki tu'mmstõktuâjast âlgg jää'ǩǩted sää'mte'ğğlää'jj õhttsažtåimmam- da sagstõõllâmõõlgtõõzz da ärvvtõõllâd ha'ŋǩǩõõzzi õhttsažvaaiktõõzzid sää'mkulttuu're da ä'rbbvuõđlaž jie'llemvuõ'jjid.
Sä'mmlai dommvuu'dest âlgg jää'ǩǩted takai jeä'rab vaarčõsvuõđ kuåivâstoi'mmjummšest da jee'res viõkksânji pirrõõzz mottjeei tåimm'mõõžžâst. Kuåivâståimm'mõš ij vuei't vaarrted sää'm kulttuur da ä'rbbvuõđlaž jie'llemvuõ'jji oudldõõzzid.
Kå'llkuäivvmõõžž mašinain âlgg še ǩie'ldded sä'mmlai dommvuu'dest. Ä'rbbvuõđlaž siõm kå'llšku'lljummuž vuäitt rätkkad tåimm'mõõžžâst, kåå'tt mott pirrõõzz miârkteeinalla.

21. Čåu'ddep tââ'v aazzâlmvää'n

Sä'mmlai dommvuu'd jie'llemviõkk õõlgat, što vuu'dest vuäitt jälsted, tue'jjeed tuâj da altteed piârri. Sää'mõutstõõzzi pue'ttiäi'ğğ õõlgat, što nuõrin da piârrjin lij vuäittmõš pää'cced jie'lled sij dommvuu'did. Ouddmiârkkân Aanrest da Kilpisjääu'rest aazzâlmvää'nn vaigsmâtt ju'n tuâjjlai, nuõri da pääiklai vuäittmõõžžid pää'cced voudda.
Käävtummšest âlgg nââneed dovo'lna sâå'j põõšši jälstummša. Seämmast âlgg ärvvtõõllâd vuä'niǩ ääi'jkõõski vuåkrjummuž vaaiktõõzzid pääiklaž aazzâlmta'rjjummša.

22. Åå'nnep tââ'v infrastruktuur kuddân

Ku'ǩes kõõski diõtt tåimmai jååttlõkõhttvuõđ lie samai väážnai sä'mmlai dommvuu'dest. Čuâkksi kuddân âânnmõš da vuâđđteevvmõõžž lie kõskksa, gu tåimmai čuâggas- da teâttjååttlõkõhttvuõđ lie väážnai še raa'jid râstldeei sä'mmlai õhttsažtuõjju, kulttuu're da ä'rbbvuõđlaž jie'llemvuõ'jjid.
Digitaal'laž õhttvuõđ â'lğğe tåimmad vuu'dest še. Šiõgg õhttvuõđ lie viâlt'te'mes käázzkõõzzid, jie'llemvuõ'jjid, škooultõ'sse da staanvuõ'tte.

23. Raajjâp sä'mmlai äimmõsmuttsa šiõttlõõvvâmprograamm

Äimmõsmuuttâs ouddân aarktlaž vuu'dest jåå'ttlânji da tõt vaaikat vuõi'ğğest puäʒʒhoiddu, kue'llšeellmõ'šše, luõttu da sää'mkulttuu're.
Lää'ddjânnam taarbâš sä'mmlaivui'm rajjum da dovo'lna teäggtum äimmõsmuttâz šiõttlõõvvâmprogramm. Prograammâst âlgg äu'ǩǩeed še sä'mmlai ä'rbbvuõđlaž teâđ da tuärjjeed jeä'rben ä'rbbvuõđlaž jie'llemvuõ'jji šiõttlõõvvmõõžž mottjeei åårrmõõžžid.
Ǩirrsallaš tåimman âlgg vuâđđeed puäʒʒhoiddu jie'ttfoond, kåå'tt va'sttad čårrneei åårrmõõžžid da nääi't tuärjjad puäʒʒhååid juätkkjemvuõđ.

24. Altteep riikksuåvtõ'sse sää'maa'šši juâkkaz

Sää'mää'šš kue'sǩǩe määŋgai ministeriai vasttõs-suõ'rjid. Ânn'jõž liâvtum koordinaatio âlgg nââneed.
RKP haa'lad altteed riikksuåvtõ'sse põõšši sää'maa'šši juâkkaz, kåå'tt koordinâstt sää'mpolitiikk ministeriaraa'jid rââst da seu'rrai suåppum tååimai tiu'ddepiijjmõõžž.



25. Lââ'zztep tie'ttemvuõđ sä'mmlain da sää'mkulttuurâst

Teâđ sä′mmlain, sää′mǩiõlin, historiast, kulttuurâst da alggmeervuõiggâdvuõđin âlgg lââ′zzted ǩee′jjmie′ldd õhttsažkåå′dd. Pue′rab teâttmõš vie′ǩǩat cõggâd ouddjurddjid, čårstummuž da rasiism di nâânad sä′mmlai õõutverddsaž statuuzz Lää′ddjânnmest.

Sä′mmlai kuõskki mätt’tõõzz âlgg nââneed škoolin da mättstroi′ttlin, da teâđ sä′mmlain âlgg lââ′zzted jeä′rben õõlmâs sektoor ämmatoummui škooultõõzzâst. Tuâj âlgg tue′jjeed nâânas õhttsažtuâjast sä′mmlaivui′m

26. Sä'mmlai alggmeervuõiggâdvuõđ vue'ssen meeraikõskksaž politiikk

Sä′mmlai vuõiggâdvuõđ alggmeeran lie väážnai še meeraikõõsǩeld. RKP haa′lad, što Lää′ddjânnam veekk ooudâs sä′mmlai da jee′res alggmeerai vuõiggâdvuõđid aktiivlânji EU:st, ÕM:st da tâ′vvjânnmallaš õhttsažtuâjast.

Lää′ddjânnmest fe′rttai oou′deed EU-politiikkâst alggmeerai vuõiggâdvuõđi nâânummuž da tuärjjeed sää′mtee′ğğ ee′ttkâsttõõzz alttummuž Brysslest.

Lää′ddjânnam âlgg huõllâd tõ′st, što ÕM:st jeät rââ′žžuku ju′n õsttum alggmeerai vuõiggâdvuõđi tää′zz, da seämmast tue′jjeed nânnsab tuärj vuõiggâdvuõđi ooudâsviikkmõ′šše õõutveäkka jee′res vuäzzlažjânnmin. Alggmeerai vuässõõttâmvuõiggâdvuõđid ÕM:i tu′mmjemtuâjast âlgg staaneed.

Sää′maa′šši đ âlgg oou′deed õhttsažtuâjast riikkraaji rââst. RKP haa′lad nââneed resuursid sä′mmlai raajid râstldeei õhttsažtuõjju da pu′rğğeed nåkkam praktiikklaž cõgldõõzzid, kook vaigsmâ′tte sä′mmlai jie′llem da õhttsažtuâj jee′res riiggi kõõskâst.

RKP:N SAAMELAISPOLIITTINEN TOIMENPIDEOHJELMA

SAAMELAISET OVAT EUROOPAN UNIONIN ALUEELLA AINOA TUNNUSTETTU ALKUPERÄISKANSA.

Saamelaiset ovat alkuperäiskansa, jonka oikeus ylläpitää ja kehittää kieltään ja kulttuuriaan on turvattu Suomen perustuslaissa. Suomella on erityinen vastuu turvata saamelaisten oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään, kulttuuriaan ja perinteisiä elinkeinojaan. RKP haluaa vahvistaa saamelaisten perusoikeuksien toteutumista käytännössä ja turvata elävän saamelaiskulttuurin tulevaisuuden.

Saamelaispolitiikan on perustuttava ihmisoikeuksiin, oikeusvaltioon, alkuperäiskansojen oikeuksien kunnioittamiseen sekä aitoon vuoropuheluun saamelaisten kanssa. Samalla on huolehdittava siitä, että saamelaisten kotiseutualue ja koko Pohjois-Suomi säilyvät elinvoimaisina paikkoina asua, tehdä työtä ja harjoittaa perinteisiä elinkeinoja.

1. Vahvistetaan saamelaisten oikeuksia ja itsehallintoa

Saamelaisten oikeudet on turvattava sekä lainsäädännössä että käytännön päätöksenteossa. RKP haluaa vahvistaa saamelaisten perusoikeuksien toteutumista ja kunnioittaa täysimääräisesti alkuperäiskansoille kuuluvia oikeuksia.

Suomen tulee edistää YK:n alkuperäiskansojen oikeuksien julistuksen täysimääräistä toimeenpanoa kansallisessa lainsäädännössä ja päätöksenteossa. Erityistä huomiota on kiinnitettävä saamelaisten itsemääräämisoikeuden toteutumiseen alkuperäiskansana. Suomeen tulee laatia kansallinen toimeenpano-ohjelma, joka toimii tiekarttana julistuksen tavoitteiden toteuttamiseksi.

Suomen tulee ratifioida ILO:n yleissopimus nro 169 yhteistyössä saamelaisten kanssa. Suomen tulee myös aktiivisesti edistää pohjoismaisen saamelaissopimuksen valmistelua yhdessä saamelaisten kanssa niin, että sopimus voidaan hyväksyä, allekirjoittaa ja ratifioida. Samalla on vahvistettava saamelaisten mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa heitä koskevaan päätöksentekoon.

2. Viedään saamelaisten totuus- ja sovintokomission suositukset käytäntöön

Saamelaisten totuus- ja sovintokomission työ ei saa jäädä raportiksi. Sen suositusten toimeenpanolle tarvitaan selkeä suunnitelma, aikataulu, vastuut ja seuranta.

Valtion on yhdessä saamelaisten kanssa arvioitava, miten komission ehdottamat toimenpiteet toteutetaan ja miten niiden etenemisestä raportoidaan.

RKP näkee tärkeäksi saamelaisten kokemien historiallisten vääryyksien korjaamisen ja siksi totuus- ja sovintokomission toimenpide-ehdotukset tulee toimeenpanna.

3. Selvitetään saamelaisten maa- ja vesioikeudet pitkäjänteisesti

Saamelaisten maa- ja vesioikeuksiin liittyvät kysymykset ovat olennainen osa alkuperäiskansaoikeuksien toteutumista. Niiden selvittämistä on jatkettava oikeudellisesti kestävällä tavalla ja tiiviissä yhteistyössä saamelaisten kanssa.

RKP haluaa selvittää Norjan Finnmarkin komission ja muiden pohjoismaisten mallien kokemuksia sekä arvioida yhteistyössä saamelaisten kanssa, millainen riippumaton selvitysmekanismi soveltuisi Suomen oikeusjärjestelmään ja paikallisiin olosuhteisiin selvittämään saamelaisten maaoikeudet.

4. Tehdään saamen kielistä aidosti käytettäviä palveluissa

Oikeus omaan kieleen toteutuu vasta silloin, kun palvelua saa tosiasiassa saameksi. Saamen kielilakia on uudistettava niin, että kielelliset oikeudet toteutuvat paremmin käytännössä. Tavoitteena tulee olla palvelu suoraan saamen kielillä, ei ainoastaan tulkkauksen kautta.

Erityistä huomiota tarvitaan sosiaali- ja terveyspalveluihin, varhaiskasvatus- ja koulutuspalveluihin sekä muihin viranomaispalveluihin. Saamen kielten kehittämiseen, terminologiaan ja digitaalisiin palveluihin tarvitaan pysyviä resursseja.

5. Turvataan saamenkieliset ja kulttuurisesti turvalliset sosiaali- ja terveyspalvelut

Pitkät etäisyydet ja pieni väestöpohja eivät saa estää laadukkaiden palveluiden

saamista. Saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalveluiden saatavuutta on vahvistettava ja saamelaisten kulttuuriset erityispiirteet on huomioitava palveluissa.
Saamelaisten psykososiaalisen tuen pysyvä toiminta on turvattava. Myös SámiSosterin kaltaisten saamelaisten hyvinvoinnille keskeisten toimijoiden toimintaedellytyksistä on huolehdittava pitkäjänteisesti.

6. Varmistetaan saamen kielten asema myös digitaalisessa yhteiskunnassa

Saamen kielet on otettava mukaan uuden teknologian ja digitaalisten palvelujen kehittämiseen alusta lähtien. RKP haluaa turvata riittävät resurssit saamen kielten digitaalisten aineistojen, kieliteknologian ja tekoälysovellusten kehittämiseen. Saamelaisia koskevan tiedon keräämisessä, hallinnassa ja hyödyntämisessä on kunnioitettava saamelaisten itsemääräämisoikeutta ja oikeutta vaikuttaa heitä koskevan tiedon käyttöön. Uutta teknologiaa on kehitettävä yhdessä saamen kielten puhujien ja saamelaisten omien toimijoiden kanssa.
Tavoitteena on, että saamen kieliä voidaan käyttää tulevaisuudessa yhdenvertaisesti myös digitaalisissa palveluissa, viestinnässä ja uudessa teknologiassa.

7. Varmistetaan saamenkielinen opetus jokaiselle saamelaislapselle asuinpaikasta riippumatta

Suurin osa saamelaislapsista asuu saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella, mutta oikeus saamenkieliseen opetukseen ei tällä hetkellä toteudu yhdenvertaisesti. Mahdollisuus oppia ja käyttää saamea lapsuudesta lähtien on ratkaiseva saamen kielten tulevaisuudelle.
Etäopetuksen rahoitus on vakinaistettava ja lähiopetuksen mahdollisuuksia on vahvistettava saamelaiskeskittymissä esimerkiksi Rovaniemellä, Oulussa ja Helsingissä. Saamenkielisen opetuksen rahoitusjärjestelmää on kehitettävä niin, ettei lapsen oikeus omaan kieleen riipu asuinpaikasta.

8. Turvataan saamen kielten opetuksen saatavuus

Saamen kielten oppimisen mahdollisuudet eivät saa riippua asuinpaikasta. Jokaisella saamelaislapsella ja -nuorella tulee olla mahdollisuus oppia omaa saamen kieltään, vaikka saamenkielinen opetus ei olisi hänen asuinpaikkakunnallaan saatavilla.
Saamen kielten opetuksen tarjontaa ja saavutettavuutta on vahvistettava kaikilla koulutusasteilla ja koko maassa. Opetusta on voitava järjestää lähi- ja etäopetuksena, ja siihen tarvitaan pitkäjänteinen rahoitus sekä riittävästi opettajia ja oppimateriaaleja. Myös aikuisten mahdollisuuksia opiskella saamen kieliä on parannettava.

9. Turvataan saamelainen koulutus kaikilla koulutusasteilla

Saamenkielisen varhaiskasvatuksen, kielipesien, kielikylpyjen, perusopetuksen ja ammatillisen koulutuksen rahoituksen on oltava pitkäjänteistä ja ennakoitavaa. Saamenkielisten opettajien ja varhaiskasvatuksen ammattilaisten koulutusta on lisättävä ja koulutuspolkuja kehitettävä pitkäjänteisesti.
Saamelaisalueen koulutuskeskuksen toimintaedellytyksiä on vahvistettava. Samalla on lisättävä pohjoismaista yhteistyötä ammatillisessa koulutuksessa,

korkeakoulutuksessa ja saamen kielten opetuksessa. Koulutuksen tulee tukea myös saamelaisten perinteisiä elinkeinoja ja niiden uudistumista. Turvataan riittävät resurssit saamenkielisiin oppimateriaaleihin.

10. Vahvistetaan saamelaislasten oikeutta omaan kieleen ja kulttuuriin kaikissa palveluissa

Saamelaislasten kielellinen ja kulttuurinen tausta on huomioitava sosiaali-, terveys- ja lastensuojelupalveluissa. Lapsen yhteyden omaan kieleen, kulttuuriin ja yhteisöön on säilyttävä myös silloin, kun lapsi tarvitsee kodin ulkopuolisia palveluita.

Palvelujärjestelmän henkilöstön saamelaisosaamista on vahvistettava ja saamenkielisiä palveluita on oltava aidosti saatavilla.

11. Lisätään saamelaiskulttuurin pysyvää rahoitusta

Saamelaisilla on perustuslaillinen oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Tämä oikeus edellyttää riittäviä resursseja.

Saamelaiskäräjien kautta jaettavaa kulttuurimäärärahaa on kasvatettava ja saamelaisen taiteen, kulttuurin, median sekä nuorten kulttuuritoiminnan toimintaedellytyksiä on vahvistettava.

On tärkeää turvata perinteisen saamelaiskulttuurin siirtyminen seuraaville sukupolville ja samalla luoda edellytyksiä nykyajan saamelaiskulttuurin kehittymiselle. Saamelaisasioita koskevan tiedon ja näkyvyyden lisäämistä saamenkielisten tuottajien, ohjaajien ja muiden kulttuuritoimijoiden kautta on tuettava riittävillä resursseilla.

12. Vahvistetaan saamenkielistä journalismia ja mediasisältöjä

Omankielinen media on saamen kielten elinvoiman ja saamelaisten tiedonsaannin kannalta keskeistä. Saamenkielisen journalistisen sisällön ja uutistarjonnan jatkuvuus on turvattava.

Yle Sápmin toimintaedellytykset saamenkielisten uutisten, lastenohjelmien ja muun ikätasolle sopivan sisällön tarjoamiseen on turvattava.

Saamenkieliseen journalismiin ja mediasisältöjen tuottamiseen tarvitaan riittävät ja pitkäjänteiset resurssit, jotta saamen kieliä voidaan käyttää ja kehittää myös mediassa.

13. Vahvistetaan saamelaisen poronhoidon tulevaisuus

Poronhoito on keskeinen osa saamelaista kulttuuria, identiteettiä ja elinkeinoja. Lainsäädännön ja hallinnon on nykyistä paremmin tunnistettava saamelaisen poronhoidon erityispiirteet. RKP tukee lainsäädännöllä perustettavaa saamelaisen poronhoidon omaa hallintoelintä.

Investointi- ja tukijärjestelmiä on kehitettävä niin, että ne tukevat aktiivista poronhoitoa, elinkeinon kannattavuutta, sukupolvenvaihdoksia ja saamelaisen poronhoitokulttuurin jatkuvuutta.

Poronhoidon toimintaedellytyksiä on vahvistettava myös maankäytön yhteensovittamisella, luonnon monimuotoisuuden turvaamisella sekä kehittämällä vahinkojen korvaamista koskevaa lainsäädäntöä.

Tukijärjestelmän on oltava nykyistä ennakoivampi. Tavoitteena tulee olla vahinkojen ja eläinten menetysten ehkäiseminen etukäteen, ei ainoastaan korvausten maksaminen sen jälkeen, kun poroja on jo kuollut.

14. Turvataan saamelaisten kalastusoikeudet

Kalastus on olennainen osa saamelaista kulttuuria, identiteettiä ja perinteistä elinkeinoa. Saamelaisten kalastusoikeuksia erityisesti Tenojoella, Näätämöjoella, Inarijärvellä sekä muilla saamelaisten kotiseutualueen vesillä on selkeytettävä ja vahvistettava.

Lainsäädäntöä ja lupajärjestelmiä on kehitettävä niin, että saamelaisten perinteiset kalastusmuodot voidaan turvata, tunnistaa ja priorisoida kestävällä tavalla. Päätöksenteossa on huomioitava tutkimustiedon rinnalla paikallinen ja perinteinen tieto sekä sovellettava varovaisuusperiaatetta.

Saamelaiskäräjien ja kolttien kyläkokouksen vaikutusmahdollisuuksia kalastusta koskevassa päätöksenteossa on vahvistettava.

15. Turvataan Tenojoen saamelainen kalastuskulttuuri ja mahdollistetaan kyttyrälohen kestävä torjunta

Kyttyrälohen torjunta on toteutettava tavalla, joka ei vaaranna joen luonnontilaa, Atlantin lohen vaellusta tai saamelaisten oikeuksia.

RKP haluaa, että Suomi edistää Norjan kanssa käytävissä neuvotteluissa kyttyrälohen torjuntamenetelmiä, jotka eivät perustu jokien poikki rakennettaviin patoihin.

Tenojoen kalastusta koskevien Suomen ja Norjan välisten sopimusten valmistelussa ja toimeenpanossa on noudatettava täysimääräisesti saamelaiskäräjälain mukaista yhteistoiminta- ja neuvotteluvelvoitetta ja turvattava saamelaisten perusoikeudet alkuperäiskansana.

Samalla kyttyrälohen kalastuksen luparosessia on selkeytettävä niin, että kyttyrälohen kalastus ja siihen liittyvä kalastusmatkailu voidaan mahdollistaa Tenojoella. Torjuntamenetelmien tulee turvata Atlantin lohen vapaa vaellus, joen luonnontila sekä saamelaisten kulttuuri, pyyntitavat ja perinteet sekä paikallinen elinkeinotoiminta kestävällä tavalla.

16. Turvataan saamelaisten metsästysoikeuksien yhdenvertainen toteutuminen

Metsästys on monille saamelaisille osa perinteistä elämäntapaa, toimeentuloa ja kulttuuria. Metsästysoikeuksien on toteuduttava yhdenvertaisesti koko saamelaisten kotiseutualueella.

Nykyiset alueelliset epäkohdat on korjattava ja saamelaisten mahdollisuudet harjoittaa perinteistä metsästystä on turvattava kestävällä tavalla. Lupajärjestelmien ja matkailuun perustuvan metsästyksen tulisi tapahtua ensisijaisesti ohjatun matkailupalvelun kautta eikä sen tule syrjäyttää paikallisia ja perinteisiä oikeuksia.

Myös saamelaisten mahdollisuus liikkua kotiseutualueen kansallispuistoissa ja muilla suojelualueilla perinteisten elinkeinojen harjoittamiseksi on turvattava luonnonsuojelun tavoitteet huomioiden.

17. Tehdään saamelaisesta käsityöstä vahvempi elinkeino

Perinteinen saamelainen käsityö on tärkeä osa saamelaista kulttuuriperintöä, mutta myös elinkeino ja yritystoiminnan muoto. Haluamme, että saamelaisella käsityöllä voi myös rakentaa kannattavaa yritystoimintaa ja toimeentuloa.

Saamelaisille käsityöyrittäjille on luotava paremmat mahdollisuudet investoin-

teihin, yritystoiminnan käynnistämiseen ja kasvattamiseen. Saamelaista kulttuuriperintöä ja perinteistä osaamista on suojeltava niin, että aitoa saamelaista käsityötä ei sekoiteta tuotteisiin, jotka käyttävät saamelaista kulttuuria kaupallisesti ilman yhteyttä saamelaisyhteisöön.



18. Kehitetään matkailua saamelaisten ehdoilla ja alueen kantokykyä kunnioittaen

Matkailu on yksi pohjoisen tärkeimmistä elinkeinoista, mutta sen kasvun on oltava kestävää sekä luonnon, paikallisyhteisöjen että saamelaiskulttuurin näkökulmasta.

Saamelaisten on voitava osallistua itse matkailun kehittämiseen omalla kotiseutualueellaan. RKP haluaa tukea vastuullisen saamelaismatkailun sertifioinnin kehittämistä ja ehkäistä hallitsemattoman massaturismin haittoja. Saamelaisten omia matkailuyrityksiä ja vastuullista saamelaismatkailua on tuettava.

19. Perustetaan saamelaisten elinkeinorahasto

RKP haluaa myös varmistaa saamelaiselinkeinojen kehittymisen, joka pohjautuu saamelaisten perustuslaillisiin oikeuksiin. Rahaston avulla voidaan tukea saamelaisten perinteisten elinkeinojen kehittämistä ja jatkuvuutta. RKP tukee saamelaisten elinkeinorahaston perustamista Saamelaiskäräjien yhteyteen, mikäli Saamelaiskäräjät sitä toivoo.

20. Huomioidaan saamelaisten oikeudet kaikessa maankäytössä

Kaavoituksessa, luonnonvarojen käytössä ja suurissa hankkeissa on arvioitava vaikutukset saamelaisten oikeuksiin,

kulttuuriin ja perinteisiin elinkeinoihin. Maankäyttöä ja kaavoitusta koskevaa lainsäädäntöä on kehitettävä niin, että se turvaa saamelaiskulttuurin säilymisen ja ehkäisee kulttuurin sekä perinteisten elinkeinojen edellytysten heikentymistä.
Maankäyttöä ja kaavoitusta koskevassa päätöksenteossa on noudatettava saamelaiskäräjälain yhteistoiminta- ja neuvotteluvelvoitetta ja arvioitava hankkeiden yhteisvaikutukset saamelaisten kulttuuriin ja perinteisiin elinkeinoihin.
Saamelaisten kotiseutualueella on noudatettava erityistä varovaisuutta kaivostoiminnan ja muun voimakkaasti ympäristöä muuttavan toiminnan suhteen. Kaivostoiminta ei saa vaarantaa saamelaisten kulttuurin ja perinteisten elinkeinojen edellytyksiä.
Myös koneellinen kullankaivuu tulee kieltää saamelaisten kotiseutualueella. Perinteinen pienimuotoinen kullanhuuhdonta voidaan erottaa toiminnasta, joka muuttaa ympäristöä merkittävästi.

21. Ratkaistaan pohjoisen asuntopula

Saamelaisten kotiseutualueen elinvoima edellyttää, että alueella voi asua, tehdä työtä ja perustaa perheen. Saamelaisyhteisöjen tulevaisuus edellyttää, että nuorilla ja perheillä on mahdollisuus jäädä asumaan kotiseudulleen. Esimerkiksi Inarissa ja Kilpisjärvellä asuntopula vaikeuttaa jo työntekijöiden, nuorten ja paikallisten mahdollisuuksia jäädä alueelle.
Kaavoituksessa on varmistettava riittävästi tilaa vakituiselle asumiselle. Samalla on arvioitava lyhytaikaisen vuokrauksen vaikutuksia paikalliseen asuntotarjontaan.

22. Pidetään pohjoisen infrastruktuuri kunnossa

Pitkät etäisyydet tekevät toimivista liikenneyhteyksistä erityisen tärkeitä saamelaisten kotiseutualueella. Teiden kunnossapito ja perusparannukset ovat keskeisiä, sillä toimivat tie- ja tietoliikenneyhteydet ovat tärkeitä myös rajat ylittävälle saamelaisten yhteistyölle, kulttuurille ja perinteisille elinkeinoille.
Myös digitaalisten yhteyksien on toimittava koko alueella. Hyvät yhteydet ovat välttämättömiä palveluille, elinkeinoille, koulutukselle ja turvallisuudelle.

23. Laaditaan saamelaisten ilmastonmuutokseen sopeutumisohjelma

Ilmastonmuutos etenee arktisella alueella nopeasti ja vaikuttaa suoraan poronhoitoon, kalastukseen, luontoon ja saamelaiseen kulttuuriin.
Suomelle tarvitaan saamelaisten kanssa laadittu ja riittävästi rahoitettu ilmastonmuutokseen sopeutumisohjelma. Ohjelmassa on hyödynnettävä myös saamelaista perinteistä tietoa ja tuettava erityisesti perinteisten elinkeinojen sopeutumista muuttuviin olosuhteisiin.
Kiireellisenä toimenpiteenä tulee perustaa poronhoidolle hätärahasto, joka vastaa poikkeaviin olosuhteisiin tukien poronhoidon jatkuvuutta.

24. Perustetaan valtioneuvostoon saamelaisasioiden yksikkö

Saamelaisasiat koskevat useiden ministeriöiden vastuualoja. Nykyistä hajautettua koordinaatiota on vahvistettava.
RKP haluaa perustaa valtioneuvostoon pysyvän saamelaisasioiden yksikön, joka koordinoi saamelaispolitiikkaa yli ministeriörajojen ja seuraa sovittujen toimenpiteiden toimeenpanoa.

25. Lisätään tietoisuutta saamelaisista ja saamelaiskulttuurista

Tietoa saamelaisista, saamen kielistä, historiasta, kulttuurista ja alkuperäiskansaoikeuksista on lisättävä koko yhteiskunnassa. Parempi tietämys auttaa ehkäisemään ennakkoluuloja, syrjintää ja rasismia sekä vahvistaa saamelaisten yhdenvertaista asemaa Suomessa.

Saamelaisia koskevaa opetusta on vahvistettava kouluissa ja oppilaitoksissa, ja tietämystä saamelaisista on lisättävä erityisesti julkisen sektorin ammattilaisten koulutuksessa. Työtä on tehtävä tiiviissä yhteistyössä saamelaisten kanssa.

26. Saamelaisten alkuperäiskansaoikeudet osana kansainvälistä politiikkaa

Saamelaisten oikeudet alkuperäiskansana ovat tärkeitä myös kansainvälisesti. RKP haluaa, että Suomi edistää saamelaisten ja muiden alkuperäiskansojen oikeuksia aktiivisesti EU:ssa, YK:ssa ja pohjoismaisessa yhteistyössä.

Suomen tulee edistää EU-politiikassa alkuperäiskansojen oikeuksien vahvistamista sekä tukea saamelaiskäräjien edustuston perustamista Brysseliin.

Suomen tulee huolehtia siitä, ettei YK:ssa jo saavutettua alkuperäiskansojen oikeuksien tasoa heikennetä, ja samalla rakentaa yhdessä muiden jäsenmaiden kanssa laajempaa tukea oikeuksien edelleen kehittämiselle. Alkuperäiskansojen osallistumismahdollisuudet YK:n päätöksenteossa on turvattava.

Saamelaisasioita on edistettävä yhteistyössä yli valtiorajojen. RKP haluaa vahvistaa resursseja saamelaisten rajat ylittävään yhteistyöhön sekä purkaa sellaisia käytännön esteitä, jotka vaikeuttavat saamelaisten elämää ja yhteistyötä eri maiden välillä.